Контрольный экземпляр

Массе а мехкий пролетареш, вІашагІкхета!

СЕРДАЛО

СОВЕТСКИ СОЮЗА КОММУНИСТИЧЕСКИ ПАРТЕ НОХЧ-ГІАЛГІАЙ ОБКОМА, НОХЧ-ГІАЛГІАЙ АССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТЕИ МИНИСТРИЙ СОВЕТЕИ ОРГАН

«СВЕТ» Орган Чечено-Ингушского обкома КПСС, Верховного Совета и Совета Министров ЧИАССР

Газет арадувл 1923 шера денз ★ ШОАТТА, 10 ФЕВРАЛЬ, 1990 ШУ. ★ № 17 (7831). ★ Мах 3 кеп.

КПСС ОБКОМЕ

Республика цхьаццайолча районашкара общественно-политически хьал, хоржамий кампани идеологически Іалашъяр, къамашта юкъера гІулакхаш, самодеятельни общественни формированешца гІулакхаш леладар — уж а кхы дукхха а актуальни проблемаш йийцар укх деношка парте областной комитете. Цу лоархІамеча дешаех долча хьаьддачеи гуччахьарчен къамаьле дакъалоацаш бар идеологически дешашка хьожаш бола КПСС горкомийи райкомийи секретараш, парте обкома политически просвещене ЦІен, паччахьалкхен - правов ой и идеологически отделий болхлой. Совещани дІайихьар КПСС обкома идеологически отдела заведующе А. Д. Яндаровс.

Цун доакъошхоша шоай къамаьлашка белгалдоахар, хІанз, общественни партеи шерра демократизаци еш латтача хана, наха дагадоахка дешаш дувцача дика уйла яьи къаьгаи позици хила езилга, вахарал тІехьа виса йиш йоацилга, вай ханарча хьалашка политически болх лелабе ха дезилга. Теркам тІабахийтар, социальни нийсхон принцип лелаяра тІехьа, йолаш йолча халонехи проблемаехи спекуляцеш яра духьалара болх чІоагІбе безаш хилара. Гаргарча хана тайптайпара общественно - политически мероприятеш вІаштІехьъяхара, хоржамий кампане агитационно - массови болх тоабара, социальни кхохкам мелбара, дукха хьдда предложенеш а тийлар.

Совещане дуккхача доакъошхошта хетачох, республике а мехка а хувцалуш латтача хьалашка чехкка а нийсса а де дезар деш, перестройка тІехьарча дерригача низашца кхы а чІоагІагІа конструктивни диалог еш, общество хетараш кхы а кІоаргагІа Іомадеш, шоай балха опыт массаза дІа-хьа йовзийташ хила беза тахан идеологически болхлой.

Советски Союза Коммунистически парте Центральни Комитета Пленумах бола

ИНФОРМАЦИОННИ ХОАМ

1990 шера 7 феврале КПСС ЦК Пленуме дІахо йийцар парте XXVIII съезда йолча КПСС ЦК платформа проект а цу дешах КПСС ЦК Генеральни секретара М. С. Горбачева яь доклад а.

Пленуме къамаьлаш дир: К. Махкамова — Таджикистана Компарте ЦК хьалхарча секретара, В. И. Мироненкос — ВЛКСМ ЦК хьалхарча секретара, А. М. Масалиева — Киргизе Компарте ЦК хьалхарча секретара, Г. С. Баштанюка — ВЦСПС секретара, В. Т. Сайкина — халкъа депутатий Московски городской Совета исполкома председатела, А. Б. Шалыева — «Туркменгазпром» производственни объединене бурувдеттача мастера, С. С. Алексеева — конституционни надзора Комитета председатела, СССР Іилмай Академе Уральски отделене философен правай Института директора.

Пленуме вІашагІъеллача редакционни комиссегара къамаьл дир Г. П. Разумовске.

Редакционни комиссе предложенеш массе оагІорахьара йийцачул тІехьагІа, Пленумо могайир хьачутийнна замечанеш а парте XXVIII съезда йола КПСС ЦК платформа ювцаш даь къамаьлаш а теркалдеш тоаяь проект (из кепатохаргья), хІаьта цу деша хьакъехьа соцам тІанийцар.

Пленуме дІахо дийцар Литва Компарте XX-ча съезда решенешца дувзаденна дола дешаш.

Цу хьакъехьа къамаьл дир КПСС ЦК Генеральни секретара М. С. Горбачева.

Пленуме къамаьлаш дир: А.-М. Бразаускаса — Литва Компарте ЦК хьалхарча секретара, М. М. Бурокявичюса — Литва Компарте (КПСС платформа тІа) ханна йолча ЦК секретара, В. А. Купцова — КПСС Вологодски обкома хьалхарча секретара, А. П. Клауцена — Латве Компарте Рижски горкома хьалхарча секретара, В. Н. Шведа — Литва Компарте (КПСС платформа тІа) ханна йолча ЦК секретара, Н. М. Ершовас — Ф. Э. Дзержинске цІерагІча «Машиностроительный завод» производственни объединене наладчицас, г. Пермь, А. Н. Яковлева — КПСС ЦК секретара, Ю. Д. Маслюкова — СССР Министрий Совета Председатела хьалхарча заместитела, СССР Госплана председатела, Ю.-В. Ю. Палецкиса — Литва Компарте ЦК секретара, В.-Ю. Ю. Кардамавичюса — Литва Компарте (КПСС платформа тІа) ханна йолча ЦК секретара, Е. К. Лигачева — КПСС ЦК секретара.

Цу дешах бола соцам тІанийцар Пленумо, из кепатох кепайоазоно.

КПСС ЦК Пленум чакхйоаллаш къамаьл дир М. С. Горбачева.

Цу тІехь ший болх чакхбаьккхар КПСС ЦК Пленумо.

1990 шера 5 феврале КПСС Центральни Комитета Пленуме яь

М. С. ГОРБАЧЕВА ДОКЛАД

Новкъостий, сона хетачох, чІоагІа хьаштдолаш коммунисташ, ерригa общество хьийжача лоархІамеча Пленуме гулденнад вай. ЦК-на предложенеш телаш а ловцаш доахаш а КПСС членашкара, парте боацарашкара, партийни организацешкарен комитеташкарен, къахьегама коллективашкара, болхлошкарен ахархошкарен, интеллигенцегара, Іилманхошкара, ветеранашкара, кагирхошкара ваараш письмош даьхкад. Телеграммаш хІанз а тІехьа ухаш я. Иштта цо а тешаш хиннад дукхагІча хана тайп-тайпарча позицеш тІара, ира, хьаштдолаш, эггара сагогагІа йола проблемаш ювцача собраней, митингий. Цар доакъошхой а шоашта хетар парте Центральни Комитетага дІахайта ловш бар.

Из дерригa а цхьана хьайийцача — ший тайпара феномен. Цар хьахьокх перестройка наькъ тІа, демократизацен гласностен хьалашка вай общество хинна а хулаш латта а кІоаргга хувцамаш. **Тахан коммунисташта а вай мехкарча берригача гражданашта а дагадоалла керттердар — из перестройка кхел, мехка кхел, хІанзарча, хетаргахьа, эггара бехктокхамегІйолча революционни эргалоний этапера КПСС лоархІам.**

Общества ха лон КПСС позици, хІаьта цунца белгалба вай Пленума берригa лоархІам. Цун кийчо еш вайна хьалхашка юха а **парте XXVIII съезд гульяра ха белгалъяккхарах дола хаттар** эттар.

ДІадахача шера декабре Центральни Комитето съезд ах шу хьалха гулъе лаьрхІадар. Цхьабакъда, событеш цу дешага юха а хьажавезача тайпара дегІаух. Ерригача ситуаце мах а баь. коммунистий а партийни организацей а дехарашка хьажа а хьежа, Политбюрос шо хьажийтара ер предложени лу: КПСС XXVIII съезд укх шера июнь чакхбоалаш — июль дІаболалуш чакхъяккха. Тхо теш, из предложени ЦК Пленуме тІаэцаргхилара.

Цул совгІа, тхона хетачох, съезд хилалехьа хьалха парте ерригача звеньяшка кердача КПСС Устава платформахи проектахи шерра дискуссеш а еш, отчетно-хоржамий **кампани чакхъяккха еза. Отчеташ хоржамаши долча хана къоастадергда хьаІайна кадрови дешаш, вІашагІйоккаргья керда хоржаш йола партийни органаш. ХІаьта из, съезд чакхъяккхара йола кхы тайпара ситуаци хургья.**

Укх Пленуме, съездана йолча КПСС ЦК платформа проект тІаэца еза вай. ХІаьта, хетаргахьа, цхьа бутт баьлча, дикагІа дар, кхо кІира даьлча, цхьабакъда, кхы тІехьагІа а доацаш, юха а Пленуме вІашагІкхета дезаргда, цига кердача Устава проектага хьонаргдолаш, иштта массанa а ювцаргйолаш из кепатохаргья.

Ала йиш я, съезда кийчо елга хоадам беча даькъе кхоачаш латт, аьнна. Мадарра, кхетаде деза парте съезд лаьрхІа хинначул хьалхагІа чакхъяккха эшаш хилар мишта нийсденнад, хІаьта сенах латт цун керттера декхар. Перестройка дІайолаяьр, цун концепцей а политика а генератор хинна дІаэттай КПСС. Цун кІийлен тІа мехка вахара дерригa доакъош, берригa баха нах чулоацаш, кІоаргa революционни эргалонаш хулаш латт.

Хьабийллар общество эргаяккхарга, социализма потенциал гучаяккхарга бода никъ. Партена мегар мехка хьаІайна эшараш, хІанзара дуне дегІаахара реальностан теоре а политике а хьахокха. ХІанз шерра яьржа дІайодача перестройка лоазонцка сихалга, масштабашкен кердачунген диллача шоай тайпара хувцамаш хулаш латт. Цо паччахьалкхен, общественни институташта, хІаьта иштта, КПСС хьалхашка кхы а кердагІдола дІадехараш увттаду. Мадарра аьлча, вай хьатІакхаьчад парте ший политика перестройка йолча хана хинна хувцамаш, гІехьарча хана гучальнна проблемаш теркал а еш, хьалйиза езача ханага.

Укхаза мекъал гучайоалийте дикка тІехьадиса а инициатива йоае а тарлу, хІаьта из шеко йоацаш КПСС, цо дІадоладаьча революционни хувцамий кхелашта Іаткъаргдар. Цу тайпара дош оттадеш, Политбюро ситуацена драматизаци е. уж решенеш трагически хьисапе ерзае лерхІаш яц. Вай юххера а дика кхетаде деза воаш малагІча хана дах. малагІа декхараш къестаду, иштта вай платформа проекташта къовсама керда динамика яла еза. Хьадувла, дика болх бе вай Центральни Комитета Пленум йолча хана цу документа тІа.

Кхы кІезигагІа лоархІам болаш яц съезд чакхъяккхара ха гарга озилга дІадехача проблема шолагІа оагІув — радикально перестройка йой, хІанзарча хьалашка политически болх бара говзал кара ерзайой, дерригача перестроечни низацца толаме вІаший гІулакхаш леладе вІаштІехьдоале мара партена политически авангарда мисси кхоачашъе могарг ца хилар кхетадар.

Парти эргаяккхара овлангара дош латт балха методашка меттел, парте чухь вІаши леладеча гІулакхашка, иштта идеологе, уйла яра хьисапе, социализмах болча кхетаме лер йитача авторитарно-бюрократически системаца бувзам мел болчунгара ІоцІенъяла эшилгах. Платформа тІа йоах: **вай идеал — из гуманни, демократически социализм.** КПСС, болхлой классо, берригача къахьегамхой хьашташ хьа а хьокхаш, Маркса, Энгельса, Ленина сийлахь-йоккхача тІехьаленах когІортолга а еш, ткъоалагІча бІаьшерен Іалальмате йоккха опыт теркал а еш, творчески дегІакхувл хІанзарча реалешта йоагІаш йола социалистически идеяш.

Платформа тІа къаьгга хьахьекхад вай тІа ца эцаш юстара даккха дезар. Вай тІа ца эцаш йита еза итташ шерашка чІоагІенна идеологически догматизм, чурча политикера шоай ха йиаь яьнна стереотипаш, дунен революционни процессах. бІарчча дуне дегІахувларах йола къаенна уйлаш. Иштта, дунен цивилизаце юкъарча талгІене социалистически мехкаш изоляци ярга дугаш мел хиннар, социально кхытайпарча дуненца массаза конфронтаци ярга дуга процесса наькъаш. Вай тІаэцац наьха творчествана чІоагІа доазув оттадеш йола хьалхе белгалъяьча схемах социализм хьалъяра таронех бола кхетам; вай долча дукха дувцар наьха хоадам беча лоархІамах. бакъда, мабарра теркал бацар из боккъонца социалистически дегІаахара низ.

Парти эргайоаккхача хана лерхІ паччахьалкхен а боахамий а органашца лелаеча гІулакхашца принципиальни хувцамаш де, царна доал дара а цар функцеш кхоачашъяра а практика тІа ца эца. Парти эргайоахача общество демократически къоабалбаь низ санна тІанийцача мара хила а авангарда лоархІам кхоачашбе а йиш йолаш яц. Цун положени конституцегІа качъехка йиш яц яхилга да из. КПСС, бакъдар аьлча, кулгалдара положенена тІехьа къовсам лоаттабе лаьрхІа я, цхьабакъда, из де-за моллагІйолча правови.

(Йистедовлар 2-ча оагІо тІа).

1990 шера 7 февралера КПСС Центральни Комитета Пленума

СОЦАМ

Парте XXVIII съезда йолча КПСС ЦК платформа проектах

1. Пленуме дакъа лаьцараш йийца хилари цар яь замечанеши теркал а еш, могайойла парте XXVIII съезда йола КПСС ЦК платформа проект.

2. Партийни организацешка, коммунисташка а берригача къахьегамхошка а шерра ювцийтар духьа кепайоазон тІа арайоаккхийла парте XXVIII съезда йола КПСС ЦК платформа проект.

1990 шера 7 февралера КПСС Центральни Комитета Пленума

СОЦАМ

Литва Компарте XX съезда решенеех

1. Литва Компарте XX-ча съездо тІанийца решенеш из Советски Союза Коммунистически партеца организационно - политически дІадахар санна лоархІийла.

Цу тайпара гІулакхаш харцахьа лоархІ Пленумо, хІана аьлча цар бухйоакх КПСС цхьоагІо, доккха зе ду советски федераци кердаяккхара, ерригача обществана.

2. Пленумо хьаллоац (КПСС платформа тІа) Литва Компарте ханна йола ЦК вІашагІъелла, интернационализма принципашта мутІахьа биса, демократизаце а КПСС кердаяккхара а хьалашка революционни эргалонаш яра, дукхача къамех латтача Союза деррига халкъаш кхотадара тІехьа латташ бола литовски коммунисташ.

КПЛ (КПСС платформа тІа) ханна йолча ЦК-на цун практически балха тІа динза дарг мел доаца новкъостал дар, цу гІулакха эша доагІаш дола материальни финансови хьалаш хьакхоллар КПСС ЦК Политбюрона тІадиллад Пленумо.

3. Ший доІамагІа йолча Литва Компартена юкъебаха литовски коммунисташ Пленумо цІаькха а тІахьех КПСС XXVIII съезд хиллалца КПСС Программа а Устава а хьакъехьарча гІулакхех йола Литва Компарте XX съезда решенеш кхоачаш ца еш йита, хІаьта цу ларда тІа, КПСС платформа тІа латтача Литва Компартес санна КПСС XXVIII съезда делегаташ харжа.

Литва коммунисташка Пленум кхайк съезда хьалхара КПСС ЦК платформа ювцача дакъа лацар, литовски халкъа кхела, дуккхача къамех латтача вай паччахьалкхен революционни перестройка кхела хьалхара шоай исторически бехктокхам кхетабар дехаш.

КПСС НАЗРАНОВСКИ РАЙКОМА ПЛЕНУМ

Укх шера 8 феврале хиннача КПСС обкома бюро заседане решени тІанийцар парте Назрановски райкома хьалхара секретарь А. А. Мякиев дІахо ший балха тІа вутилга нийса ца хилара хьакъехьа. Цун бахьан дар районе этта общественно-политически, морально-психологически хьал, наха хетаеш дар фуд хар, республикански органашка района къахьегамхоша ахийтача письмой а заявленей а яь анализ. Цул совгІа, теркалйир г. Назрановски хиннача митинге гулбеннача наьха предложенеш, социально - экономически проблемаш къестаеча мелал гойтарах, социальни нийсхон принципаш телхаярах, кхыдола кхоачамбоацараш дувлийтарах района партийни, советски, боахама кулгалхошкара доагІар цІенхаштта хьадийхар цар.

Селхан хиннача КПСС Назрановски райкома пленумо дийцар организационни дош. Пленумо А. А. Мякиев мукъавалийтар парте райкома хьалхарча секретара а бюро члена а дехарех. КПСС райкома хьалхарча секретаралла хержав І.-Хь. Х. Аушев, Грозненски горисполкома председатела заместитель хиннар.

Пленум хьежар отставке бахийтар дехаш парте райкома бюро членаша еннача заявленешка, хІаьта бюро ерригa состав ший декхарех мукъа а ялийтар.

Пленуме дакъа а лаьцар, къамаьлаш а дир КПСС обкома секретара С. М. Бекова, парте обкома бюро члена, НГІАССР КГБ председатела И. А. Межакова.

ГІишлонхой бригадаш: проблемаши де дезараши

КХОАНЕ МА ЕХКА

«Чечингагропромстрой» обединене хІара шера дукхагІа хул хьалъяь ца йоалаш юса школаш, берий бешамаш, цІенош, медицински учрежденеш, кхыдола гІирсаш. ЧІоагІа эсала болх беш чакхдаьккхар цо дІадаха шу. ПланагІа хьалде дезаш хиннача 21760 квадратни метр цІеноех хьалдаьраш 17070 квадратни метр мара дац. 784 моттиг йола школаш хьалъе езача хьалъяраш 320 моттиг яраш мара яц, гІишлонхой лоархІабаьбац клубаш, берий бешамаш хьалъяра планах, хІаьта амбулаторно-поликлинически учрежденеш хьалъяра задани ах мара кхоачашъяьяц. Соахка цар йисте ца йоаккхаш йисар Лакха Наурера, Наурски яхача станицера, Урус-Мартанера, Шелковской районера 2642 моттиг йола йиъ школа, соцкультбыта дукха кхыйола объекташ. Иштта болх беш хилара керттерча даькъе гІишлон организацей кулгалхоша уиттаду бахьанаш да гІишлонхой ца тоъаш хилар.

Укх шера 24-ча январе КПСС Нохч-ГІалгІай обкома, райкомий секретараша, райисполкомий кулгалхоша дакъа а лоацаш, республикера вай мехкарча кхыча регионашка къахьега дІауха гІишлонхой бригадаш чусовцаяра хетаяьча слете дийцачох малагІа выводаш яьй хара производственни совещани хилар укх деношка «Чечингагропромстрой» объединене. Цига дакъа лоацаш бар цунна чуйоагІача ерригача гІишлон организацей кулгалхой, керттера специалисташ. Цига къамаьл даьча объединене председатела Р. Гайрбекова белгалдаьккхар, укх шера гІишлонхошта хьалхашка латтараш доккхийи бехктокхамен декхараш хилар. Соахка республика ерригача гІишлон организацеша бахача наха чуІе хьалдаь цІенош цхьа бІаь эзар квадратни метр гаргга мара доацача, укх шера объединене коллективо хозспособагІа хьалде деза цІенош 111 эзар квадратни метри генподрядагІа хьалле дезараш 29 эзар квадратни метри ла. Цул совгІа, соахка тІалиса паччахьалкхен декхараш тІера дІа а доахаш, эксплуатаце дІаяла езаш я цу юкъа хьалъяь ца йоалаш йиса пусковой объекташ. ХІаьта хІанз «Чечингагропромстрое» тоъаш вац 500 гІишлонхо.

Объединене кулгалхоша типовой договор оттадаьд. Цу тІа белгалдаьккхад, подрядчикен гІишлон бригадашен де мел дезар. Нагахьа санна гІишлон бригадас яьча договорагІа ший ханнахьеи тІехдикеи гІишло хьалъяь йоаккхе, гІишлон-монтажни балхий сметни маьхах 33.5 процент ахча дІахьожаду цунна, дика хьайой — 29.6 процент, юкъера хьалйой 25—27 процент. ТІехника яь гІишло хапал хьалха йистенькккхача кхы тІа а сметни маьхах 13 процент гаргга преми лу, дика яьчох бархІ процент, юкъера яьчох — йиъи ахи процент. Цул совгІа, кхоьча материалех а премие хьожаю гІишлонхошта.

Гуш ма хиллара, гаьнна дІаухаш цар къахьегача моттигашкарчул дукхха дикагІа хьалаш Іалашду царна вайцига.

Иттех ди даьннад республикера кхычахьа къахьега дІаухаш бола нах чусовцабара, царна мел эша гІишлон балхаш, мехкарча кхыча регионашка санна ийдеш дола алапеш хулийтаргдолаш гІулакх дара гІишлонхой слет хинна. Фуд объединене гІишлон организацей кулгалхоша цу юкъа даьр? Совещане гулбеннача гІишлон организацей кулгалхоех хІаране жоп дала дийзар цу хаттара.

Гудермески МСО начальника И. Юнусова аьлар: укх шера планагІа оаха хьалде дезаш да бархІи ахи эзар квадратни метр наха чуІе цІенош, столови, тика, кхыйола объекташ. ХІанз тхо долча къахьегаш болча гІишлонхой из дІакхоачаргбац уж гІишлош йистеяха. Кхычахьа дІаухаш хиннача ткъаь сагах латтача бригадаца барт баьб оаха тхоаш долча цо къахьегаргдолаш. Кхы а эш тхона гІишлонхой.

— Шин бригадаца дийпа хІама да тха школа, терапевтически корпус хьалъерг йолаш, цхьабакъда, царца хІанзалца хоадамболлаш яь договор яц тха. — аьлар Наурски МСО начальника Мусхаджиева Мадинас. Цо дувцачох, ерригa гІишлон материалаш йолаш я, цхьабакъда, шоашта эша гІишлонхой балхаш тІа дІанийсбара хІанзалца даь хІама дац, дувцаш дола даьсса хабар мара. Массаза шоаш къахьега ухача районера гІишлонхой дІабахача, оарц а доахаш, корзагІбаьнна хьувза безаргба гІишлон организацей кулгалхой. ТІаккха из тІехьа хургда.

Корта а болаш дар Ачхой-Мартановски МСО начальника Т. Халжиева дийцар. «Урожайный», «Лермонтовский», «Ореховский» яхача совхозашка цаІ, шиъ, йиъ квартира йола цІенош кхычахьа дІаухаш хиннача гІишлонхоша хьалдергдолаш дийца хІама да ,тха, — аьлар цо. 60 сагах латтача бархІ-итт бригадаца баь соцам ба тха. Райисполкоме боахамий кулгалхой хьагул а баь, кІира ха йиллай царца договораш оттаде. Хьагуча суртах районе дІаболабаьр нийса никъ ба. Долче, тешa лог доагІа цар укх шера хьалъе мел лаьрхІа гІишлош ханнахьа йистеяргхиларах.

— Укх шера хьалъе йола а яь, районе йистеяккха езаш кхо клуб, наха чуІе цІенош, кхыйола гІишлош я, — аьлар Шатоевски МСО начальника Дузаев Сайт-Хьасана. Ялхи бархІи гІишлонхо чувоагІача шин бригадаца дийцад оаха цу хьакъехьа, яхар мара, яь договор яц, е уж цІагІа совцаргбий ховш хІама а дац. Хьагуча суртах республике дІаболабаь болам чакхбаккхара дукха сагота болчох тара дац укхаза.

Паччахьалкхен декхараш дукха тІадусаш хьайоагІарех я Урус - Мартановски гІишлон организаце коллектив. ДІадахача шера цхьаккха объект эксплуатаце дІаяланзар цо. ХІанз цига болх беш ва ах бІаь гІишлонхо, бизаача низаца болх бара тоъаш вац 60 саг. Таханарча дийнахьа цигара хьа а ухаш, Грозне тайп-тайпарча организацешка болх беш ва цаІи ахи эзар саг, мехкарча кхыча регионашка къахьегаш бола гІишлонхой боацаш. Иштта долча хьалашка, къамаьл-м хиннад са гІишлон бригадай кулгалхошца, яхар мара Урус-Мартановски МСО начальника Дадаев Лемас даь а хІама дац. Уж шоаш хьа а баьхка, балха дІаэца тхо, аьнна, шийна корта тохарга хьежачоа тара дар цо леладер.

— БархІ бригадаца дийца хІама да са тхоаш долча балха хьехаш, цхьабакъда. ХІанз укх сахьате яр мадий, аьнна, хьала хІама дац тхо долча, — аьлар Грозненски района гІишлон организаце кулгалхочо Байлаев Мохьмада. Тхо долча бахка раьза бац уж, яхаш дувц цо.

Хьагуча суртах кхычахьа дІаухача гІишлонхошца боагагІаш бола болх баьбац цо а из керте латтача специалисташа а. Тахан-кхоана яхар санна уж массаза шоаш къахьегаш хулача моттигашка дІагІоргба. ТІаккха, нах бац гІишлош хьалъеча къахьега аларах чакхдаргдац гІулакх.

— ХІанзалца гІишлон бригадашца оттаяь договор яц тха, цхьан-шин бригада кулгалхошца къамаьл хилар мара, — дукха сагота йоацаш аьлар Шелковской ПМК начальника Давыдова Людмила Николаевас. Амбулатори, берий беш, цхьа этаж йола цІа хьалдайта царца договор е лаьрхІад оаха. Цхьабакъда, цу даькъе даь корта болаш хІама дац.

Из сагота хила ца езаш дика лел, аьнна, хетадала тарлу цун коллектива гІулакхаш. Цхьабакъда, из иштта дац. Соахка цхьаккха объект эксплуатаце дІаеннац коллективо. ХІаьта гІишлонмонтажни балхий сметни маьхах 48 процент дола алапи дІа-м нийцад.

Цо дувцачоха тара дар Шалински ПМК начальника Джамалханов Бадрудина, Знаменски ПМК кулгалхочо Хаджимурадов Лечас, Грозненски городской ПМК начальника Джантемиров Султана дийцар. ХІара шера планаш кхоачаш ца еш хьабоагІа уж керте латтача организацей гІишлонхой. Царех хІаранена тахан а тІехьа эшаш ва 50—80 гІишлонхо. Хьалхашка латтача декхарех лоархІа ца барах цар белгалдоаха керттера бахьан гІишлонхой ца тонлга да. Долче, тамашийна паргІата Іеш ба уж, республике дІадоладаь дика гІулакх хьала лаьца, шоашта эша гІишлонхой лахара оарцагІа ца боалаш.

Дукха ха йисаяц кхычахьа къахьегаш йола гІишлонхой отрядаш хьалха шоаш хиннача дІааха йолаяла. Долче, кхоане а ца ехкаш, уж цІагІа соцаяра, царна мел эша хьалаш Іалашдара оарцагІбовла беза гІишлон организацей кулгалхой.

Б. КОСТОЕВ.

Редакцегара:

Хьамсара гІишлонхой! Нагахьа санна гІишлон организацешца договораш еча хана йолаш йола положенеш телхаеш, цхьацца бахьанаш а доахаш болх тІехьатеттаж, договорегІа лаьрххІача тайпара гІишлон материалашца, транспортаца, кхыйолча техникаца кулгалхой бехкагІа шоаш Іалаш ца деш моттигаш нийслой, оаха дех шуга цу сахьате тхога хоам бар. Тха телефонаш: 22-45-57, 22-84-68, 22-75-81.

1990 шера 5 феврале КПСС Центральни Комитета Пленуме яь

М. С. ГОРБАЧЕВА ДОКЛАД

(Инстедоалар. Долалур 1-ча оагIо тIа).

политически совленех пайда ца эцаш, шоай программа хьалхайоахаш, дискуссешка из кIал ца юташ, кхыча общественно-политически низашца гIулакх леладеш массаза нахаца болх беш, цар хьашташи эшараши демократически процесса доазошка.

Вай обществе хулаш латтача шеррача демократизацес политически плюрализм тIа-тIа чIоагIъю. Хьахулаш латт тайп-тайпара общественно-политически организацеш, боламаш. Цу процессо моллагIча цхьан этапе партеш хьаярга а вугаргва. КПСС уж керда хIамаш теркал а деш болх бе, СССР Конституце кIийлен тIа а цу тIа чIоагIъяьча общественни строя тIа а латтача ерригача организацешца вIаши гIулакхаш леладе, диалог е кийча я. Цунца цхьана, вай гуччахьа дIаях, хIанзарча хувцамий хана КПСС консолидирующи, интегрирующи лоархIам кхоачашбе, дерригача халкъа духьа перестройка прогресс Iалашъе могаргдолаш йолга.

Парти эргаяккхаро хьалхадоах, кIоарга, массе а оагIув чулоацаш цун демократизаци елга, **демократизмах, партийни наьха Iаьдалах коггIортолга а еш, демократически централизма принципа хьисапага юхахьожалга.** Цо бIарччача организаце санна КПСС чIоагIъяра, халкъа юкъера цун лоархIам айбара гIо дергда. Цу хьакъехьа боаккха гIа съезда хьалхара отчетно-хоржамий кампани чакхйоаккхаш, делегаташ хоржаш баккха беза. Вай нийса долаш санна лерхI, цу хоржамашка хоадам беш бола лоархIам коммунистий, юххьанцарча партийни организацей нара а болаш, царех бокъонца хоржамаш хилийтар ловча дуккхача парте члений дIадехараш.

Новкъостий! Вай хьатIайоагIача хана-юкъа декхараш белгалдоахача хана фу дагадар вайна, малагIа кIийле йолаш оттадьдар уж. Нагахьа санна, эггара йоккхагIча плане дувцаш хилча общества хIанзарча хьале цхьан ханна дIахьалхашка вахара йоккхий таронаш а иштта реальни кхерам а ба. Из а вож а долаш да.

Таронаш я, перестроечни процессаш халкъа низ бола хьинар мукъа а доаккхаш, дегIаухаш хиларах. Перестройкас хIанзалцца хьадаь эггара лоархIамегIдар — иштта я платформа тIара констатаци а — из общество мукъаяккхар, из бахьан долаш миллионаш болча советски наха граждански сийле тIаэцаш латт, иштта цар паччахьалкхен доалделга шоай бе доллаш латт. Цу тайпара тенденци тIа-тIа дегIаухаргья, хIаьта бухсоцаш цунца ба парте берригa дIаболабаьча балха толама овваьц, укхаза корзагIвала эшаш вац. ДIайодаш я керда экономически, политически структураш оттаяра, вIашагIйохара процесс. Цо иштта хьакхолл наьха хьинар айдара, вахара ерригача сферашка перестроечни процессаш дIайоаржаяра, кIоагьяра дола дика хьалаш.

Цунца цхьана, перестройка наькъагIа дIадолхаш вайна бIаргадайра мехко ловш йола кризис вай лийрхIачул дикка кIоаргагIа, цIенхашттагIа йолга. ХIаьта цунца белгалду хIанз хулаш латтачох дукхадар. ХIанз хьалъара яьннай итташ шерашка общественни организма тIоанашка хьаIайна хинна проблемаши вIашдухьаленаши. Халахете а, перестройка еча хана а кхоачамбоацараш гучадувлийтар, гIалаташ даьд, хIаьта цо хьал чоалхане дерзадаьд. ХIанз цун доагIаш да социальни кхоххами кхерами. Хьахиннай апате а дог эккхара а элементаш. Иштта я вIашдухьален, цхьабакъда, реальни ситуаци. Кхерам болаш ба, цудухьа парте теркалде деза, хьахиннача халонех пайда эца, реальни проблемаех, къахьегамхой хеттача бесса Iалаш ца барах спекуляци е гIертаргбола авантюристаш гучабаргхилара. Цу тайпара кхерам хилар хьагуш да, цу даькъе из хьахьокх тIеххьарча деноша а.

Хоалуш да белггала беха хьовзар, гIулакх телхад, аьнна, хеталуш, партецара дIакъаста гIортар. Из — партена хинна ца Iеш, ерригача общества а кхы кIезигагIа боаца кхерам. Вайна цхьабараша дувцаш хьахоз, сов чIоагIа дIадоладаьд, социалистически строя керттерча кIийленашта тIакхайдаб, яхаш, халонашкара аравалара хьалхарча порядкашка юха ца вийрзача кхы никъ бац, яхаш. Кхыбараша вешта дувц, социалистически строя потенциал гучаяккхара тIаерзаяьча реформай аьттув баргбац, хIаьта мохк кIалхара баккхара бола цхьа никъ капитализаци яр ба яхаш.

Из хьоахаде эшацар, нагахьа санна из абстрактни теоретически къовсамашка е политически гIозараша еча дебаташка мара ца дувцаре. Цхьабакъда, цу тайпара деструктивни хетараш обществана юкъе даьржача цар дукха нах нийсача наькъ тIара боах, из воча оагIорахьара Iаткъ политически хьала, иштта перестроечни процесс нийсача перспективе бIаргагора, кхетаяра новкъарле ю. Вайна бIаргаго деза: консервативни санна аьрдехьарадикальни маIан долча политически наькъашта кристаллизаци яра процесс тIеххьарча хана сихъеннилга. Цудухьа, новкъостий, геттара чIоагIа эш — цIаьхха а белгалдакка безам бар са — къаьгга политически лостамаш тела, общества дерригa унахцIена дола низаш револющонни хувцамаша лерхIараштеи декхараштеи гонахьа вIашагIтоха могаргдола парте ЦК платформа.

Са шун теркам тIаоза безам ба **укхаза хьалхайоахача программа тIум социализм эргаяккхара наькъ тIа гIолла советски общества гаргарча ханара а стратегически а декхараш кхоачашдара тIаварах латтилга.** Вай мутIахьа долаш дус 1917 шера октябре хержача социалистически идеяна, цхьабакъда, юхадовл из догматически хьисапе кхетаяргара, тIаэцац наьха реальни хьашташ схематически хьисапе оттадар. Вай хьалхашка декхар оттаду, цхьаккха иллюзи а йоацаш, кастта саг цецвоаккхаш хIама хилара расчет а ца еш, гIана тIехьа гIа а боаккхаш, вахаре социальни нийсхон принцип кхоачашъе. Вай из де лаьрхIа да дIадахачун предрассудкаш тIа ца эцаш, тайп-тайпара идеологически табу тIа ца эцаш, кхыча обществай экономике, социальни сфере, политически вахаре, производство, быт вIаштIехьйоаккхача, Iилманеи техниканеи, культуреи, духовни а интеллектуальни а творчестве дикагIа мел долчох пайда а нийбеш.

Оаша, хетаргахьа, теркo яь хургья платформа оттаяра башхалон. Вайна принципиально лоархIаме хетар, кхыметтел материала чулоацаме а тIехьа массаза а парте политикана юкъмоттиге саг а цун хьал-таро хьакхоллар а оттадар, эггара хьалхарча даькъе цу критереца нийсде дезаш хулар социалистически наькъ тIа доахаш дола толамаш. Платформа изложени дIайолалу советски сага политически, социально-экономически бокъонашкара, сага кортамукъаленгара. Сона хетачох, новкъостий, оаша теркал даь хургда, гражданний бокъонашта тIехьа, наьха духовни дуне хьалдизар духьа общества дийша хиларен юкъара культуреи дегIакхувлара хьакъехьа де дезарий комплекс тIаэца езаш хилар белгалдоахилга а. Халахете а, цхьайолча хана денз из фактор дегIакхувлилга вIай тIеххьарча плане даьккхадар, масала, цунга промышленность дегIахара цифрашта тIехьа тIатоссача хIаманга санна хьежар. Цу гIулакхо вай цIенхаштта тIехьадитар, хIаьта дукха ха йоаккхаргья вай метта ца доагIаш. Вай дуккхачарел тIехьагIа кхетадир, информатика бIаьшерен эггара езагIйола капитал — из дешар, кIоарга хIама ховш хилар, творчески сакхетам лакха хилар долга. Динза дисар меттаоттадар духьа тахан кхо ца еш средстваш дIаахийта еза Iилма, дешар, культура, искусство, иштта сага лоархIам лакхбеш, цунца цхьан ханна цун къахьегама овсарле алсамйоаккхаш мел дар дегIакхувларга.

Перспективни дешаща цхьана платформа проекта тIа белгалдоах мехка хIанзарча хьалаца дувзаденна дола, кхы тIехьа ца тетташ кхоачашде деза декхараш. Из принципиально лоархIаме да. Вай лерхIаш хиннадар 1989 шера кризисни дегIаахар соцаде, цхьабакъда, тIеххьарча событеша хьахьекхар, хIанз а дикагIча оагIорахьа хувцамаш хинна доацилга. Дукха ха йоацаш кепатехача дIадахача шера боахам дегIаахара итташа цIаьхха а гучаьхар, экономике хулача процессий вIашдухьаленаш. Цхьан оагIорахьара, цхьадола хьокхамаш кIезиг-дукха дегIадаьхкад, из а — забастовкашца, этнически довнашца, дисциплина лохъяларца, лерттIа доал ца дарца дувзаденна дикка зе хиннадоллаше. ДукхагIа кхачан продукташ, халкъбоахаме эша товараш хьадаьд. ШоллагIча оагIорахьара, вайна гу потребительски рынок дIахо талхар, дефицити тикашкара аргIаши дегIаахар ахчан хIама эцара лоархIам лохбалар. Ситуаци чоалхане ерзаю къайлагIарча экономикас, зуламеча элементаша хьинаре шоай гIулакхаш чакхдахаро.

Къаьстта дукха советски нах раьза бац кхачан даькъе эттача хьала. Укхаза дош принципиально оттаде деза. Вай оттайир новаторски аграрни политика, хIаьта мартовски Пленуме из хьал а лаьцар. Цун прогрессивничун, кхачан даькъерча кризисера арадовлара реальни никъ белгалбоаккхачун санна мах бу вай. Пленуме белгалдаьккха керттердар, из лаьттан доал деча тайп-тайпарча формаех пайда эцачара доазув дIадаккхар. Из вывод яьй дуккхача коллективай опыта кIийлен тIа.

Цхьайолча областашка кхачан рынкерча хьала ирал практически дIаяккха вIаштIехьдаьлар. ХIаьта а берригача мехкага диллача цIенхаштта хувцамаш хиннадац. ХIаьта цул бахьан латт хIанз а тIехьа моттигашка дуккхараштa къаьчача оамалех, доал дара методех мукъабовла ца магарах.

Нийса да, таац ресурсаш, техника, бакъда, кхыча масштабашка, кхыча темпашца де деза социальни хувцамаш. Из дерригa а нийса да. Цхьабакъда, цу дерригнена кертте оттаде деза юртарча производственни отношенешта перестройка елга. ХIанз гIулакх хийцца дIадахийтац керттерча даькъе вай центрерча а моттигашкарча а кадрай позицеша. Из хIанз боахама а доацаш, политически дош да. Ахархочун наькъ тIа нийслу ерригa духьаленаш дIаяха, цун паргIато яла еза. Иштта оттаду из дош платформа проекта тIа.

Кхача, из потребительски рынкера хьал тоадара проблемаех цхьа дакъа мара дац. Иштта проекта тIа а белгалбоах гаргарча шин шера кхоачашде деза декхараш санна, финансаш а ахча а лелилга тоадара, сомах хIама эцара лоархIам чIоагIбара хьакъехьа де дезарий комплекса лоархIам.

Бакъдар аьлча, тха дискусси хилар: цу дешаех хьйдда доашхаш дийцача бакъахьа да е дац?, яхаш. Мадарра аьлча, вай дувцар партийни платформах, политически ориентирех да, хIаьта керда баха безий-те халкъа депутатий Съезде йийцача правительства программа чулоацаш. Принципиальни установкаша уж дешаш дIакхаьхкача санна хет. Цхьабакъда, уж сов ира да, нах белггала конкретика кора а ца еш бусе, раьза ца хила тарлу. Цудухьа укхаза вIаши дагадаьлча, цу хьакъехьа цхьа хIама белгалдаькхача бакъахьа хургдар.

Хетачох, вай хIанзалца тIагIертта леладаьдац из гIулакх, хIаьта хIанз из эшаде деза. Дувцар да, керттерча даькъе эшача, вай ерригa экономически реформа лерттIа дIа ца йохийтача хIамах — маьхаш оттадара системах. Из проблема ма хулла сихагIа къоастае еза. Цул совгIа, парти принципиальни позице тIа юс: маьхаш оттадара реформа бахача наьха, къаьстта во Iалашбаьчар вахара боарама Iаткъаргйоацаш чакхъяккха еза.

ДIахо ла йиш яц уж нийрча, бе-башха ца хеташ боахам лелабара гIулакхаш. Бокъо йий-теш вай кредиташа пайда лургхиларга дог даха, нагахьа санна, цар хьатела проценташ нах белгал лоха хилча? Вай долча санна лоха проценташ цхьанахьа, дунен тIарча цхьан мехка хургьяц. Уж кредиташ юхадала сагота саг хилац, хIана аьлча, проценташа царна цхьаккха тайпара новкъарле йиш. Цудухьа кредиташа болх биц, иштта сомо а бац болх. Из нийса дац!

Ла йиш йий хIара шера халкъа боахамера товарно-материальни запасаш миллиардаш сома дегIаухаш хилар? ХIанз белгалдоахаш да предприятешка 200 а 240 а миллиард сом нормативел тIех йола запасаш хилар! ХIаьта, цу хана берригача мехка гIар латт — ресурсаш тааьц, яхаш. Цул совгIа, рынке элементарни товараш тааьц. Долче, хIанз а яц-кх совъяраш дIайоахаргйолаш шоашта эшаш яраш миссел мара ресурсаш лелаяра предприятешта стимулировани ю механизм.

Экономически реформа толам баргхиларга дог даха эший-теш, нагахьа санна, йIаьхчача хана хьалъаь ца йоала дукха гIишлон объекташ хилча? Вайна дагадоагIа, 1990 шерара плана проект ювцача хана, Госплана викалаш капитальни гIишлош яра фронт кхы кIезигье йиш яц, яхаш шоай чун тIара ца бовлаш лаьтта ха. Духхьал дIадахача шера нормативел тIех «хьалъь ца йоалаш йиса объекташ» 20 миллиард сомага кхоачаш дегIаяьхнай, цар къаман дохода 4/5 тIаккхетар дIадиар. Из а гIишлон материалий рынок геттара къе йолча хана, хIаьта торговле заявкаш, тIагIолла лаьрхIача а, 3 миллиард сом гаргга Iалаш ца яьча хана.

Пайда ца эцаш йитача тароний реестр со дIахо яхьа йиш йолаш ва ресурсаш кхояра, продукци лораяра, чакхъяккхара, отходех шозлагIа пайда нийбара даькъерча масалашца. Цига зе дара масштабаш кхы а йоккхагIа я. Цу тайпара хьал кхы дIахо ла йиш яц. Вай, воай экономикерча къаьнача лазарех экономически реформа доазошка хозрасчетни отношенеех пайда а нийбеш, дIахьалхашка ахарца мара къаста йиш йолаш дац. Командаш телара наькъаца гIулакх меттахьдаккха гIортарах хIама хургдац, новкъостий, цо итташ шерашка цхьаккха пайда беннабац. Цул совгIа, хIанз а лургбац. Халкъа боахама доал деча ерригача эшелонашка, ерригача къахьегама коллективашка цу лостамах болх бара йола хьадда планаш хила еза.

Новкъостий, вай общество экономике долча хьалал кIезигагIа сагото йиш къамашта юкъерча отношенеи сфере хьахиннача, Советски федеративни паччахьалкхен кхоанен новкъарле еча цхьайолча чоалханеча проблемай а. Укхаза, тахан вай дувцача документа проекта тIа белх беш сентябрьски (1989 ш.) Пленумо тIанийцача къаман дешах йолча платформах когтIортолга яьй.

Оаха лерхIачох, къаман дешах йола платформа вай федераци эргайоаккхача керттера база а хинна дIа отта йиш йолаш я. Цунца цхьана, вай гIертар тIеххьарча хана хьанхелла кердадар теркалде а. Съезда хьалхарча платформа тIа теркам тIаоз советски федераце дIахо договорни принципаш тIа дегIааха таро хилара а из эшаш хилара а. Дувцар да, федеративни бувзамий тайп-тайпара формаш хилийтара таронаш хьаелларгйола правовия хьалаш хьакхоллара. Вай, советски паччахьалкхен бIарчали цхьоагIон лораеш, тайп-тайпара, бес-бесара хьисап долча къаман вахара тIехьа да.

Аз кхетадечох, вай массане а тIеххьарча хана таро хиннай къамий отношеней сфeрерча гIулакхий хьала а дIаяьржача профессий а цIенхаштта уйла е. Федераце потенциал йолчча беса гуча мишта йоаккхаргьяр, из дара малагIа никъ лохаргбар, яхаш, вай унахцIена тохкамаш дарца цхьана хьагучадьлар мехка бокха кхерам тIатоссаш дола дуккхадар, хIаьта из боагIа мах а выводаш а ца еш дита йиш яц. Сона хетачох, йоккхийча халонашца хетараш вIаши духьала оттадарца парте а обществас а хьакхоллаш латт, цу даькъе боагIа мах беш а бехктокхам кхетабеш а гIулакхаш леладар геттара лоархIаме хиларах бола кхетам. ХIанз кхы а дикагIа кхетаду сепаратистски, къаман, цул совгIа, экстремистски лозунгашеи тIахьехамашеи мича вугаргва, цо наха, халкъашта, бIарчча хьанийцача вай паччахьалкхенна мел зе дергда.

Вай принципиальни хила деза национализмаца, шовинизмаца, сепаратизмаца къовсам лоаттабар санна долча дешашка диллача. Из деш, цунца цхьана къаьгга кхетаде деза къаман даькъера проблемаш дага еха а йоацаш, реально йолаш йолга, уж перестройка наькъ тIа къестаергйолга. Ма хулла сихагIа Союзеи республикайи компетенцеш къоастаярца, уж политически, экономически шоай лоIаме хилар чIоагIдарца, къаман автономей бокъонаш шерьярца, кхоачашъергья вай дерригa метташи культуреи гармонично дегIакхувлара де дезарий комплекс, иштта наха сихагIа практике бIаргагургья кердача Советски федераце йоккхий совленаш.

Мадарра аьлча, халкъий дегIаухача къаман сакхетамах шоай гIулакха пайда эца сихлуча бе-беча сепаратисташа, шовинисташа, националисташа из дика кхетаду, расчет гуш я: цар гаьнна йолхача уйлашта никъ бекхара кхерам тIатувсача перестройкана могтача тайпара хIама тохар. ХIаьта цу дешашка сов Iовдала, аьначох тешаш хила мегаргвац.

ТIеххьарча хана из къаьгга хьагучадаьлар Азербайджанеи Арменеи хиннача событешка. Хетаргахьа, дувца эшац дов хилалехьа хьалхарча исторех; цун овлаш кIоаргга долх. Са шун теркам тIаоза безам ба духхьал проблема принципиальни оагIонна. Цу довна юкъ-моттиге нийсъелар Нагорни Карабах. Из автономни область экономически, культурни дегIакхувлача цIенхаштта проблемаш хьаIайнаяр, шоана дагадоагIаш махиллара Центральни Комитетои правительстваси уж къоастаяра доккхий де дезараш тIанийцадар. Укхаза ситуаци тоаяларга догдоахилга яр, из чIоагIа баь шод хьабоастаргхиларах бола тешам бар. Цхьабакъда, цу тайпара перспектива эшаш дацар шинна республикашкара а НКАО-ра а белггала низаш. Къамарга этта тIехк санна перестройка новкъа йолчар, демократизацехи гласностахи кхерачар законо яхар дергдац. Аз дувцар да къайлагIарча экономика цу бокъонца йолча мафе викалех, шоашта могтача тайпара къамашта юкъера довнаш михьара доахарех, къамаш меттаоттадарах долча лозунгашца паччахьалкхен органашца низ бечарех.

Бакъда, цо сий даккхац шоашта беча низагIа юха а бувлаш, цхьаннена тIехьа шоллагIъяр телаш позицеш дIателача шин республика Iаьдалий, партийни органий. Халахете а, Азербайджанеи Арменеи интеллигенце дуккхача викалашта магаязар ситуаце нийса, боагIача тайпара мах бе, хулаш латтачун бокъонца дола бахьанаш тахка, цу событешта дикагIча оагIорахьара влияни е. ХIаьта цу ханна антиперестроечни, коррумпированни низашта мегар хьалхле шоай бе а елла, тувлабаьча наха леладу гIулакхаш деструктивни оагIорахьа дерзаде.

Со ала декхарийла ва, хетаргахьа, укх тIеххьарча шин шера Москве цунна санна дукха теркам тIабахийта дош хиннадац. Центра юххьанцара позици яр Нагорни Карабахе даьнна дов котбаьннараши ийшараши хургбоапаш къоастаде деза, аьнна. Из ца дича кхы а моастагIах оттаргда, низ бергба, нах боабергба, зе-зулам даргда. Мадарра аьлча, оаха да а дир иштта гIулакхаш хьал эггара ирденнача хана. ХIаьта а событеш совцае магацзар. ДIадаха шу чакхлоалаш шинна а республика Iаьдала лакхехьарча органаша хьал чоалхане эттача хана тIанийцар из кхы а чIоагIагIа ирлеш йола решенеш. ГIулакх дIанхаьчар республикаш вIаши шоайла тIом беча дIатIаотташ. Шинна а оагIорахьара геразца кийчъенна группаш вIашагIлета йолаелар, герз дIадаккха гIерташ, эскари порядка органаши латтача чухьийлхар, машинникъи шоссейни никъи чIоагIагIа дIакъовла болабир. Къаьстта къиза хиларца белгалдар Баку погромщикаша даь гIулакхаш, Нагахьа санна юххьанца Нагорни Карабахеи доазонашка ядача цхьайолча районашкеи, хIаьта цул тIехьагIа Баку а чрезвычайни хьал оттадаь децаре, итташ болча наьха даха ца Iеш, эзараши итташ эзараши болча наьха цIий IогIоргдар. Дувцар, мадарра аьлча, цох да.

Укх Пленума декхара юкъе додац хинначун йиза анализ елга, бакъда, хIанззе а ала доагIа, цхьалхха доашхамаши атта решенеши укхазз яц. Керттера урок латт къамаши къамашта юкъера гIулакхаши дегIадахкара дерригa дешаш перестройка, общество кердаяккхара, демократически диалога новкъа къоастаде дезаш хиларах. НизагIа, террора, халкъ кхерадара, Iаьдала низ бара методашца гIулакхаш де гIертилга луххьал кегарга бола никъ ба. Цу тIехь хьахулача дерригача хIамашца цхьана. Долла хIама де деза мехка моллагIча а регионе иштта дола хIама ца хилийтара.

Кхы а чIоагIагIа гучадаьннад партийни, советски, паччахьалкхен органий, вай кадрай, интеллигенце лоархIам мел боккха а бехктокхаме а ба. Дизза кхетадайта деза: принципиальни позицеш тIара ваьннар, тIехьадисача гIулакхашта тIехьаваьннар е кхыметтел националистически уйлан влияне кIалвисар, политически вахара арахьа вусаргва. ЛоархIаме яц алхха вай кадрай принципиальни позици мара. Кхы кIезигагIа лоархIаме дац наха лага йоахка практически проблемаш къоастае ховш хилар а. Вайна хов мел хала а низкъала а яржаш я перестроечни процессаш цу шин республике. Цун цхьа бахьан да националистически низашта шоашта тIехьа нах баха мегар. Укхаза вайна а да уйла е хIама. Гучох, центро ерригача ший таронехи авторитетахи пайда эцанзар республикашка перестройка дIаяхьара ликагIа воздействи яра, цунгахьа бараш хьаллацара.

Аз хьалха а аьлар, хьдда гIулакхаш дар бахьан долаш йоккха трагеди хилийтанзар. Дуккха эзараш болча наха кхерам бар, из дIабанкхар тIанийцача решенеи керттера маIан дар. Бакъда, иштта керттера дар националистически, антисоветски группировкаш гуччахьа конституционни стройна тIакхувдаш хилар, Iаьдал бе долла, янне а демократи а йоацаш, гIожача низеи эггара хьаргIйолча национализмеи диктатура оттае гIерташ хилар. Из, мадарра аьлча, низагIа переворот е гIерталга дар — кхы доккхагIа а зIамагIа а доацаш. Из дара кийчъяь яр ерригa структураш, эггара хьалха эскаре яраш. Азербайджана халкъа фронта цу даькъаца цхьадолча политически низаша киловзалаш лелаяро хьагойт, уж низаш сенна тIехьа да.

Вай кодам бу цу трагически деношка шоай гаргара нах байнача а шоашка бала кхаьчача а берригача эрмалошка, азербайджанашка, эрсашка, кхыча къамех болча нахага. Партен правительствасеи шоашта могар дергда байддача наьха бала аттача баккхара, уж лерттIа долча вахарах кхебара.

Советски Эскареи МВД чурча эскареи салташа а, эпсараша а халкъа хьалхашка бехктокхама йоккха уйла, къонахчал, сабар долаш гIулакх дир, из бахьан долаш дIахо Iо ца дохийташ соцадир наьха цIий, кIалхарбаьхар эзараш бола нах, регионера хьал кIаьддара эша хьал оттадир. ХIанз керттердар шинна а республика халкъашка, цар партийни паччахьалкхени кулгалхошка да. Цар гIулакхех тийша да лерттIа дола вахар сихагIа меттаоттаделга а чрезвычайни хьал дIадоаккхилга а. ХIаьта, долла хIама де деза Нагорни Карабаха проблемаш къоастаяра — къаьстта тIехьатетта йиш йоацараш, хьалхарча аргIанара яраш — цунна гоннахьа хьахнина проблема а, дувцилге йоацаш конституционни принципаш а, лелаеш, Азербайджаи бIарчча хулга чу а лоацаш.

Новкъостий! Перестройкана тIехьарча къовсама логикас керда йоккхий решенеш яра тIадигах вай. Гаргарча хана СССР Лакхехьарча Совето тIаэцаргда ший доалахьа рузкъа хиларах, лаьттах, моттигашка доал дарах, моттигерча боахамах, Союзеи республикайи компетенци къоастаярах дола законаш, кхыйола фундаментальни законодательни акташ. Республикашкеи моттигашкеи Iаьдала органаш хьахилар чулоацаш йола политически реформан шоллагIа этап дIаяьржай. Кердача советски федераце бокъонца дола сурт отташ латт. Боккъаллар аьлча, вай дерригача политически, экономически, общественни вахара керда формаш хьахулаш я, кIоаргга демократизаци йолей самоуправленчески юхьигаш дегIаухилгеи шийца а долаш, Iаьдала органий кердача системаца.

Общество бокъонца кердача кхыча хьал тIа йоалаш я. Бакъда, парте ший са а кхувш дIайолаьй, шеко йоацаш, беркат даргдола процессаш, вайна хIанзе а гуш махиллара, уж цхьаьца хIамаш ца Iетталуш, духьаленаш йоацаш хургьяц. Ала деза, общество уж яленеш хIанзле а хоалуш йолгеи, наха уж кхета ца яри, цар наьха сатем боабар. ХIанз стратегически декхарашка диллачеи хIанз долаш дар теркалдичеи Iаьдала лакхехьарча эшелоне перестроечни процессаш динамизацеца Iалашъяр духьа, уж совцалург ца хилара гаранти ялар духьа низаш дIа-са нийсде дезаш да. ХIаьта из деча хана структура йохаяра тIаерзаяь, тенденцеш юхаувза еза общество кердайоаккхилга чоалхане мел доаккхари юх мел увзари дIадаккха деза. Дувцар да, наха кхерамеча гIулакхий, порядка, дисциплина хьакъехьарча экономикерчеи къамашта юкъерча гIулакхашкарчеи процессех.

Цу тIа тIатоха деза из дош хIанззе а шерра дувцаш хилар. Наха къоабалду законодательни органий лоархIам лакхбара, партийнин паччахьалкхени органий функцеш къоастаяра даьдаьннар. ХIаьта хьдда раьза бац де деззача моттиге хьдда гIулакхаш ца деш хилара. Перестройка политика чакхъяккхара ерригa хиланза ярг мел йоаца полномочеш а йолаш, президентства институт йиллара дош увттало. Платформа проекта тIа, пох лоацца дувц, гIулакхаш тIехьа ца тетташ де дезаш хилар белгал мара ца доаккхаш. Сона хетачох, из проблема Центральни Комитета укх Пленуме ювца йоагIаш я. Вай бокъо яц перестройка дегIайоалаелга, цунца ювзаенна планаш де лерхIараши кхерама кIалъоттадайта.

Аз хIанз дувцац, платформа проекта тIа лоацца, цхьабакъда, кхоачамболлаш оттадаь, политическии правовии реформа кхыдола дешаш. Уж оттадаьд XIX-ча партийни конференце решенешка хьежжа, бакъда, цул тIехьагIа дIаяхача хана вай обществас Iоаяь опыт теркал а еш. Вай дегIаахара керттера лостам демократизаци хила беза, правови паччахьалкхени ше шийна доал деш йола социалистически обществои хьаелга хила деза.

Новкъостий! Платформа проекта тIа, перестройка дунен юкъерча аспектех, вай арахьара политически стратеги къоастаеча дуненах хIанз хетачох ала ма дезарий. Кердача уйлан ларда тIа дунен халкъашта юкъе Советски Союзо лаьца никъ чIоагIтIа хьаллаьцар парте XXVII съезде, арахьарча дуненцара бувзамаш хувца мелу кхы а доккхагIа, хьдда маIан хилар цу наькъа, практически кхоачаш хила болабелар из.

Цун лардаши принципаши оттаяьй 1988 шу чакхдоаллаш ВIашагIкхийттача Къамий Организаце. Керда арахьара политика дерригача халкъа цIерагIа законагIа чIоагIъяь я халкъа депутатий Съездеи Лакхехьарча Советеи документаша. Платформа проекта тIа оттадаь да хIанз а тIехьа тIайоагIача хана а дунен халкъашта юкъера балха дерригача лостамий хьакхехьара декхараш. Цу тайппара, XXVIII съездага долхаш, вай чIоагIъю воай новаторски, бокъонца перестроечни арахьара политика. Из шерра хьал а лаьцар, мота а йир дерригача дунен тIа, цо хIанзле а чIоагIгIа тоадаьд дунен халкъашта юкъера хьал. Духхьал иштта йола политика я вай чурча хьашташта йоагIаш, цо чIоагIъю дунен халкъашта юкъера позици, советски паччахьалкхен сий доахк, дерригача дунен тIа цивилизованни гIулакхаш хьахилара дика я, адамаш дегIаахара машара хана гаргадут.

Вайна хIанз керттера да герз дIадаккхара переговорни процессе дIахьалхашкахьа довлар, дунен халкъаш дегIаахара керттерча участашка диалог кIоаргьяри дувцар вIаши кхетадари, европейски цIа шердеча а чIоагIдеча а юххьанцара гIулакхаш эргадаьха тоадар. Иштта деш дола гIулакх кхета а ду, жоп а лу цар кердача кулгалхоша.

Платформа проекта тIа оттаду кхерамзлеи дешай хьакъехьара КПСС принципиальни гIулакхаш, гIулакх тIема реформа йиза яргйоацача даккха дезилга хьа а хьокх. Са хIанз ювца безам ба деша цхьа-ши аспект. Вай лерхI дIахо а герз дIадаккхара никъ, переговорий боарамашка дIабахьа, отташ дола хьал теркал а деш. Дунен юкъерча хьала боагIаш бола лоархIам а беш, вай теркалъю из дегIаахара моменташ а болаш бола кхерам а. Дунен тIара хьал укх тIеххьарча шерашка тоаденнад, бакъда, тIема кхерам хIанз а болаш ба, низ болаш юс Америна ВIашагIкхийттача Штатийи НАТО-и янне а оборонительни йоаца доктринаши концепцеши, долаш да цар эскараши тIема бюджеташи. Цудухьа, дика Iомадеш кийчдаьи тIема кхоачамца Iалашдаьи герзашцара низаш эш вайна. Бакъда, уж эргадаьха тоаде дезаш да, хIаьта уж вIашагIтохара принцип хувца езаш а я. бIарчча хьанийцача уж хьадара гIулакх де деза боккхача бехктокхаме, дунен тIара хьал хувцадаларга хьежжа.

Эскари тIема кхоачамаш кIезигбеш деча а кхы тIа де мегача а гIулакхашца дувзаденна цхьадола хаттараш овтт. Къаьстта аьлча, мехка обороноспособность мелйойтеш вай яхаш дувц. Хетаргахьа, кхы тIа дIадовзийта деза герзашцара низаш оборонана кхоачамхиллал, тешаме оборона хиллал йолча принципаца кIезигдеш а эргадоахаш а хилар.

Ира айттай цхьайола социальни проблемаш, къаьстта эскаре гIулакх деш бола нахи запасе е отставке бахараши фусамашца Iалашбара, уж балха овттабара проблемаш. Алхха цхьан оборона Министерства низ кхоачаргбац из де. Уж ира дешаш кIезиг-дукха кхоачашдара цхьайола решенеш тIанийцай правительствас, бакъда, хетаргахьа, кхы а дукха хIама де дезаргда укх тIеххьарча хана эпсараши цар дезалаши социальни Iалашбинза хилар дIадаккхара. Уж решенеш кхоачашъяйта гIерта доагIа. Иштта дииза даргдоацаш да эскаре гIулакх деш бола нахи цар дезалаши, хIаьта иштта запасе бахийта эпсараши прапорщикаши социальни Iалашбара лаьрхIа программа оттаяри чIоагIъяри.

Кхы цхьаькха а цIенхашттара дош. Из доагIа массови информаце средствашка армейски флотски вахар дувцарах. Из хила деза Советски Эскара, салтийи эпсарийи тIема гIулакха хьакъехьа бакъдолаш, — сий деш. Вай раьза хила йиш йолаш дац эскара духьаларча пропагандана, вай халкъо могийтаргдац из, цунна раьза а хургдац. Бакъда, по дIадаккхац вай эскара дешаш обществе демократически дувцилга.

Новкъостий, сай къамаьл дIадоладеш аз дийцар парте обществе дегIаахара хIанзарча этапе, перестройка хьалашка болча лоархIамах, партийни, паччахьалкхен, боахама органий функцеш дIа-са къоастаярах. ГучогIа, дIаязъе езаш хилар цу кардинальни деша хьакъехьара ЦК позицеш. ХIаьта принципиальни хьакъехьа вай йиш яц платформе парти чура эргаяларах йола из кердаяккхара аспекташ ца хьоаеш йита. Из ца дича цунна могаргдац хIанзарча хьалашка авангардни политически низа ший потенциалах пайда эца. Проекта тIа цхьайола предложенеш я цу хьакъехьа. Бакъда, парте чурча вахара доагIаш мел дар долаш хила деза Устава тIа.

Парте ший йолча перестройка керттера идея — новкъостий, цIаьхха а ала безам ба са цох. — латт **партийни наьха Iаьдал чIоагIдарах.** Цунца дувзаденна кердача тайпара бовза беза вайна юххьанцарча парторганизацей лоархIам: парте нах хьаэцара а партера нах дIабалара а, членски взносаш дIаяхийтара, политически авангард хиларах тарра парте кердача лоархIамца дувзаденна декхараш кхоачашдара, кхы дуккхачун хьакъехьа а. Кердача тайпара бувца беза районни, городской звенон лоархIам, чIоагтIа шерьяьй цар бокъонаш. Вай декхарийла да коммунистий хьдда дола дош Iалашдергдолча ерригача звеной партийни органаш хьахилара систем иштта дола хувцамаш да.

Устава тIа чIоагIъяь хоржамий керда эффективни механизм эш. Оаха дийцад партийни вахара дешай хьакъехьарча комиссе йийцачул тIехьагIа цу хьакъехьара предложенеш ЦК членашка, Пленума доакъошхошка дIаяла.

Хургдолча Устава тIа хьлда аьнна хила деза ерригa хержа партийни органаш коммунисташа тIахьожам лоаттабеши царна отчет яла езаши хиларах, аппарат — хержача органашта. Вайна дуккхача хана денз къувлаш да парте чурча вахаро, цо беча балхо цун политика хьахилара юкъе хадданза, систематически дакъа лаца КПСС членашка йиш ца хилийтара дош. Цу хьакъехьа дукха дийцад, оалаш махиллара, ликадар хилар ловш кIезига дийцадац. Бакъда, хIанз а чакхдаллаца уйла яьяц из идея практике чакхъяккхара къаьстта малагIа механизм эш. Парте керда Устав кийчдеча хана съезда хьалхарча дискуссе ювца езарех цхьа проблема я из.

Хьалхе а оттаеча плана тIа аз дош иштта оттадергдар — Лакхехьарча органий, Центральни Комитета а тIехь, балха коммунисташа еш йола воздействи керттерча даькъе тийша я цу органашка шоай викалаш, шоаш тешаш бола, бокъонца бола лидераш, перестройка бахьан хьинаре къовсам лоаттабераш юкъебахийта цар реальни йиш хургхиларах. Вай декхарийла да, сона из ла а лов, парте ерригача хержача органашка, КПСС ЦК юкъе а йолаш, парте эггара хьинар дола, бовзаш бола хьалха латта болхлойи ахархойи хилийтара тIехьа хила. ШоллагIа, ХIанзалца хинначул йоккхагIча масштабагIа парте кулгалхой, ЦК-аи цо хоржа органаши юкъе а йолаш, балха хила еза гласность. ТIаккха, бокъонца, Ленина аьнначунца тардеш аьлча, коммунистий йиш хургья дерригa довза, дерриге а сакхеташ дувца, выводаш е, предложенеш йоалае.

Сона хет, политика хьахулача коммунисташа дизза дакъа лоацилга вай цу е вокх регионе доагIачоIа общественни дегIаахара тайп-тайпарча проблемай хьакъехьара шоай платформаш оттае партийни органашка йиш хилийтарца а. ГIулакх де деза уж документаш кийчдеча, дувцача а тIаэцача а коммунистий дизза дакъа лаца йиш хургйолаш.

Бакъда, цунца чакхйоалаш яц партийни демократе проблемаш. Сайна хета цхьалараш а дийца, са безам бар съезда хьалхара дискусси йолча хана уж кIоаргагIа оттаяра теркам тIабахийта.

Платформа проекта тIа я эггара лакхерча партийни инстанцей структура хувцарах йола предложени. ГIулакх, кхетадеш мадий, структура кердаяккхар керда цIераш тахкарца чакхдоалаш дац. Предложеней маIан да парте лакхача моттигашка, цун кулгалдеча звеношка демократизма фактор чIоагIъяр. Цхьан ханна болх беш йола коллективаш хиларах тарра цар болх бара ликагIдола хьалаш хилийта деза.

Хатта тарлургла: парте Центральни Комитета членаш кIезигагI хIана хилийта беза? аьнна. Хьадувла из дувцаргда вай. Оаха из де лаьрхIад эггара хьалхарча аргIана ЦК-ах массаза а болх беш йола орган хилийтара. Боккъаллар аьлча, хIаьта иштта мехка Iаьдала партийно-паччахьалкхен система хинна лаьтта Центральни Комитетага тIехдола доал хилара принцип йита а еза. Тхона хетачогIа, цу дерригне а гIо дергда партийни организацешкара ЦК-а — массазара бувзам чIоагIбара, хIана аьлча иштта бола бувзам дукхагIча лаькъе аппаратага гIолла а боацаш Центральни Комитета хержача членашка гIолла латтаргба. Цул совгIа, цар массане а хIана лацац аьнна дакъа лоацаргла цун цу е вокх комиссе балха юкъе, партийни юкъарча ранга боккъалбола политически деятелаш а хулаш.

Укхаза ала доагIа центральни партийни аппаратах а. Кхетадеш мадий парте лоархIам хувцабаларца аппарат а кхыйола состав йолаш хила езилга. Из ЦК-а бокъонца йола гIонча хила еза, цун цIенхаштта тIахьожам болаш болх бе а беза.

Укх тIеххьарча шерашка Центральни Комитето баьча балха опыто цунна кооптаце бокъо яланза яргйоацача оттаду гIулакх. ДоагIаш мадий, хьдла Устава тIа оттадаьча боарамашка. Из дош цхьан ханна КПСС ЦК членалла кандидатий институт дIаяккха а лерхI.

Аз дувцаргдац платформа проекта тIа оттадаь кхыдола дешаш. Политбюрона хет коммунисташта, берригача советски наха дагадоахкача керттерча дешашта жоп долалургдола документ вайга цхьана отталургдолаш. Цунца мехка перестроечни процессашка керда боккха дика низ а баргба.

ГIАЛГIАЙ ХАЛКЪА ЛОВШ ДАР

МагIалбике хиннача сходера

Оаха хьалхагIа хоам бь махиллара, дIадахача шоатта дийнахь. 3 феврале, городе МагIалбике Серго цIерагIча стадионе хилар Горски Советски Социалистически Республика хьакхайкаль 71 шу дизара хеталь гIалгIай халкъа сход.

Гулбеннача наха хьалхашка дош а аьнна, сход хьайийллар СССР халкъа депутата, СССР Лакхехьарча Совета члена ДАРСИГОВ ЮВСАПА МУВСАС.

Горски республика хьахинна 71 шу дизара хеталь доклад йир СССР халкъадепутата, гIалгIай автономи меттаоттаяра Оргкомитетапредседатела ФАРГИЕВ АХЬМАДА ХЬАМЗАТА.

«НоагIаргIий-те хоза Iуйре,
НоагIаргIий-те хоза сайре,
Кхы гургIий-те
ДаьгIастне
Вохалургвий-те
ДаьгIастне...»

Нохчийн гIалгIайн шоаш бахачара бехк-гунахьа доацаш бохабаь 1944 шера Сталинен цунна гонахьарча бIехача гIозарои Казахстанен Средни Азеи Iобахийта болаш шоай даймехках хьагаш, из дагабоаллаш гIалгIаша доахаш хиннача халкъа илле тIара байт а йоаляль, дIайолайир ший доклад Хь. А. ФАРГИЕВА.

...1919 шера 4 феврале герзаца кийчденнача гIалгIай халкъа съезде дIакхайкайир Горски Советски Социалистически Республика. Цо тешал ду Къулбаседа Кавказе Советий Iаьдал оттадеш а чIоагIдеш а лаьттача къовсама юкъе гIалгIай халкъо лаьца дакъа боккха лоархIам болаш хилара.

Из республика дIакхайкайир С. Орджоникидзе йоалаьча предложенегIа Советий Iаьдал дохаде гIийртача инарала Деникина эскарца большевикаша кулгал а деш, гIалгIай халкъо лоаттабу къовсам эггара михьарбаьннача хана.

1919 шера 7 феврале Сергос В. И. Ленинага яхьийтача телеграмма тIа йоахар: «7-гIа ди да г. Владикавказа гонахьен ГIалгIайченеи тIом латта. Берригa гIалгIай гIайттаб, цхьа саг санна, Советий Iаьдал лорадара. Герзаца кийчденнача гIалгIай халкъа съезде са предложенегIа дIакхайкаьй Горски Советски Республика. Нохчийчено цIе эскархошца цхьана тIехьашка йоах города Грознена тонахьа тIагIерта бандаш. Нов. Дьякова командагIа Сунженски лине казакаш чIоагIа тIехьалатт Советий Iаьдала... ЦIаккха ца хиннача тайпара дог айденна ба гIалгIай».

С. Орджоникидзе яьхад. Къулбаседа Кавказе Советий Iаьдал «Къахьегача гIалгIай халкъа лоIамагIа чIоагIдаьд... лоамароша цIаккха а тийшаболх бергбац Советий Iаьдала».

Ма чIоагIа дужаш да уж дешаш тхога. СССР халкъа депутаташка Дарсиговгеи Фаргиевгеи, КПСС ЦК Политбюро членалла кандидата, РСФСР Министрий Совета председатела А. В. Власова аьнначунца.

ГIалгIай цIаккха а хиннабац Советий Iаьдала хийрбаьнна, массаза а Россеца оагIув болаш хиннаб, аьлар цо.

Россеца билла оагIув массаза а накъабаьннаб гIалгIай халкъа. Из бахьан долаш цу хана ший автономи кхьачар цунга.

Горски республика юридически фактически чIоагIъялара процесс йIаьхъелар. 1921 шера 20 январе ВЦИК соцам балица чIоагIъяланзар из. Цунна юкъеяхар нохчий, наьсарен, Владикавказски (хIирийчен хьалха хиннача Сунженски отдела малхбузен дакъа), черсий, балкхарой, къоаршой округаш, шоай лоIамера администрацеш а йолаш городаш Владикавкази Грозныйи.

Горски республике къаьстта моттиг лоацар ГIалгIайчено. ХIаьта, Горски ЦИК председатель Зязиков Идрис, лаьтта деладара нарком Мальсагов Иналкъа, болхлой - ахархой инспекце нарком Горчханов Iаьла вар.

Горски республике бахача нахах 7 процент мара ца лоацаш хиннача гIалгIаех цуйна кулгалдеча наха юкъе 10 процент бар.

Деррига а кхо шу мара даккханзар Горски республикас ше юкхьанпа хьа махиллара йолаш. Цох дIакъаьстар нохчий, черсий, къоаршой, балкхарой округаш. Юхейисар ХIирийчен ГIалгIайчен городе Владикавказе административни центр а йолаш. Цу Горски республиках хиннар ше маларра дийцар хIаьтта РКП(б) Горски обкомеи ЦИК-ен орган хиннача «Горская правда» яхача газета тIа 1924 шера 13 июле.

ДIахо Хь. А. Фаргиева аьлар, 1924 шера 7 июле Горски республика Наьсарен округах ВЦИК-а ДекретагIа ГIалгIай автономни область хьайир, центр городе Владикавказе а йолаш.

Областа кулгалдара хержар ийс саг юкъевола ГIалгIай революционни комитет, председатель Мальсагов Иналкъеи заместитель Альдиев Султани волаш. Цун членаш бар Зязиков Идрис, Албогачиев Ювсап, Мальсагов Зоврбик, Ахриев Хьажбикар, Кузигов Iумар, Досхоев Терсбот, Ведзижев Макит.

ХIаьта шоллагIча ГIалгIай областной партийни конференце хержар 21 члени 7 членалла кандидати вола парте ГIалгIай обком. Цун хьалхарча секретаралла хержар Зязиков Идрис, РКП(б) обкома бюро членалла — Дахкильгов Сергей, Мальсагов Иналкъа, Ханиев Махьмуд, Горчханов Iаьла.

Иштта дика дIадоладеннадар дуккхача бIаьшерашка баьде лоаттадаьчар Октябрьски революце паргIата даькхача зIамигача гIалгIай халкъа гIулакх. Бакъда, дукха дIаьхдаланзар из. Сталинизма цIеша йиза Iаьржа бийса тIаьттар цунна: лаьца, къиза Iазап оза цIи хезача «Соловки» яхача лагере дIавахийтар Зязиков Идрис. Цул тIехьагIа дукха ха ялалехьа сталински режимо цхьаккха а бокъо йоацаш дIаьккхар гIалгIай автономи а.

Бакъда, нийсхо котъяргья, харцо эшаргья: гIалгIай автономи меттаоттаергья, ХIаьта из дош кхоачашде деза алхха машара наькъаца. Из дувцача цIур вIалла юкъеболийта мегаргбац, тайптайпара дола йоахараш хьаллувца дагIац, укхаза са чIоагIа а хьаькъал сийрда а хила деза.

Пренеш дIайолайир гIалгIай автономи меттаоттаяра комитета члена, ГI. Ахриева цIерагIча Назрановски «Электроинструмент» завода технически отдела начальника Тимурзиев Башира.

Миштад тахан гIалгIай халкъа хьал, аьлар цо. Хьаэцаргья вай эталон санна Къулбаседа ХIирий АССР Пригородни района Чермен яха юрт. Цу юрта вах 3070 хIирен 4300 гIалгIай.

«Чермен» яхача колхоза кулгалдеча 41 сагах 36 хIире ва, царех керттера бараш а хIирий ба. Кхашка болх беча нахах 68 хIирен 254 гIалгIан ва. Лаьтта аха, оасар де, туйра чуэца мукъалу гIалгIашта, кулгалде моттиг кхачийтац. Транспорта тIа болх берех 73 саг хIире ва, 14 гIалгIа ва. Пригородни района кхыча юрташка бахача гIалгIай гIулакх кхы а вогIача хьал тIа да. Алхха «Россия» яхача цхьан совхозагара дIаийккхача, цхьанна а колхозен совхозен кулгалдеш гIалгIа вац. ХIаьта цу совхозе гIалгIа директоралла хержа а дукха ха яц.

Пригородни районерча ергигача школашка цхьаннахьа мара директор гIалгIа вац.

Шоай специальностагIа бе болх ца хилар бахьан долаш лакхереи юкъера лаьрхIан образовани йола дукха специалисташ шоай дезалаш а буташ, сезонни балхаш де районера кхычахьа дIааха безаш хул. Пригородни районе а городе Орджоникидзе а баха гIалгIай шоай халкъа политически экономически вахарах, культурахи искусствахи къаьста ба. 30 эзар гаргга болча гIалгIай шоай меттала радио, телевидени яц. Кхыметтел Грознера еш йолча телепередачашка хьажа а йиш хилац цар, Назране оттаьча ретрансляторе уж хьакхачийта низ ца хилар бахьан долаш.

ХIара дийнахьа ГIалгIайчера ХIирийчене ух итташ автобусаш, цига болх бе гIалгIай кхувлаш.

Пригородни районе яц гIалгIай меттала цхьаккха а художественни самодеятельность концерт, школашка наьна мотт Iомабара эша средстваш яц. ГIалгIай истори культуреи хьеха венна хьехархо цу сахьате бехке ву, националист ва, аьле. ГIалгIай истори толхадеш, тIакIалтIа даькха дувц IилмангагIа болча «деятелаша» Блиева, Бирозова, Кусова, Конннева, кхычар. Юрташка болх беш ба городе Орджоникидзе баха хIирий хьехархой. Царна хац гIалгIай истори е ха безам а бац, шоашта мамогга харцахьа дувц гIалгIай истори, искусство, Iаьдалаш.

Дукха халахетараш ла дийзар Пригородни районе хIанз бахача, шоаш баьхача цIабаьхкача гIалгIаша хIирий кулгалхой оагIонгахьара, прописка йицар, царна, бе болх бацар, цIенош хьалде лаьтта лацар, хIаьта цар цIеношка хIирий бахар.

ХIанз а тIехь районе даь моллагIа зулам гIалгIаша даьд, аьле арадоаккх. Масала, 1981 шера Чермене боабир КаллаговгIар дезал. Цхьаккха бехк боаца гIалгIай лийцар уж боабаьб, аьнна, бехке беш. Пхе шера набахта боахкабир уж! Юххера а хьахийцар. Царех цхьанне бIарган дайнад, вокхох инвалид хиннав набахта лоаттадаьча Iазапах. ГIалгIай оакхарий санна нах ба, яха хабар ерригача Союзе гIолла доаржадир хIираша, хIаьта юххера а из зулам даьраш КаллаговгIар шоай гаргара нах Коковеи Тибилови хиннилга гучадаьлар.

Сталинизмо боабаь нах дагабоха 1989 шера феврале оттадаьча деношка ца дувцаш фу дисар?! «ГIалгIаша Пригородни районеи городе Орджоникидзеи баха хIирий боабергба», аьнна, хабар арадаьккхар.

1989 шера 21 июле Чермене хьалхxе дIа а хайта, гIалгIай митинг еча хана «ученеш» ю аьнна юрта юхе хьатIаззар массе а тайпа эскар. Из гIалгIашта мишта халахийтар дувца ца дезаш кхетадеш да.

1989 шера май бетта парте хIирий обкома хьалхарча секретарага А. С. Дзасоховга дIаелар прописка йинза болча Чермене бахача гIалгIай список. ХIанзалца цох даь хIама дац, гIалгIай прописка а йоацаш бах. ГIалгIай прописка хьоайича, из ца яйта бахьанаш увттаду.

ХIанз юха а Орджоникидзе города цIи Дзауджикау, аьнна, хувца гIерт хIирий кулгалхой. Сона хетачох, из Сталин, цун опричникаш Берия, Кобулов, Серов, Момулов, кхыбараш бакъбе гIертилга да. ХIаьта вIалла хьоадеш дац 1944 шера денз гIалгIай юртий цIераш хийца хилар, гIалгIай кашмаш дохадар, чурташ хьадахар, культура памятникаш йохаяр, даь кхыдола вандализма гIулакхаш.

Шоай дай а даь-дай а баьхача шоай цIеношта гаьннара бIарахьежа безаш ба гIалгIай. Сийлахь - боккхача Даймехка тIем тIа хинна нах, масала, Арсамаков СаIдал санна бараш шоай цIагIа чубаха йиш йоацаш ба.

Шоай хинна цIенош маьхагIа хьаэца а йиш хиннаяц хIанз а районе бахача гIалгIаех диълагIа дакъа долча наьха мара.

Цу тайпара законагIа доаца хIамаш хIанз а деш да.

КПСС ХХ-ча съезда, ХIХ-ча конференце, СССР халкъа депутатий цхьоалагIчеи шоллагIчеи съездий решенешца хьалхе а лелаеш, меттаоттае еза гIалгIай автономи. Из деш цхьаккхе а тайпара цатом балийта йиш яц, гIалгIаштеи хIираштеи юкъе.

ГIалгIай халкъа бокъо я хьалха шийна хиннача исторически доазонашка ший автономи меттаоттаелга хьадеха.

—Массанена а дика ховш, да къахьегача гIалгIаша Къулбаседа Кавказе Советий Iаьдал доаккхаш а из чIоагIдеш а лаьттача революционни къовсама юкъе мел доккха дакъа лаьцар, — аьлар «Нийсхо» яхача союза председатела Кодзоев Iийсас. — Советий Iаьдал дохаде гIертача контрреволюцена дукхьала гIайттар уж берригаш а шоай эггара йоккхагIйолча — Мочкъий - Юрта вIашагIа а кхийтта, цIе байракх урагIа а яхийта, большевикаш шоашта хьалха а болаш. Са ца кходеш майра тIом бир кIайча эскара духьала.

Партен Советски правительстваси боккха мах бир гIалгIаша граждански тIем тIа дакъа лоацаш даьча гIулакха — «ЦIе ГIалгIайче», аьнна, еза цIи тиллар, цIаккха ца хинна гIалгIай автономи хьайир — хьахилар ГIалгIай автономни область, город Владикавказ центр а йолаш.

Бакъда, дукха йIаьхъяллийтанзар гIалгIашка кхьача паргIато, цар халкъа дог гIоздаьлар сталински бIехача режимо — 1934 шера дIаьккхар ГIалгIай автономни область. ХIаьта цул тIехьагIа, цхьаккха - бехк-гунахьа доацаш 1944 шера Iай цIаьхха бахачара бохабаь мехкагIа баьхар. Доахан кхувлача вагонашка, веннар Iо а кхоссаш, бIаьха къиза никъ бе бийзар гIалгIай.

Цох а кхоачам ца хеташ, Iобахьийтача къиза режим тIаоттайир. ТIаоттадаь Iазапи лайна балеи хIанз укхаза вIашагIкхийттача нахах дукханешта дика бовзаш ба. Уж дерригаш а дувца моттиг яц ер.

Юххера а Сталин веннача тIехьагIа, ховш ма хиллара, бехк боацаш вай хьувзаделга кхета а даь, партен правительстваси 1957 шера меттаоттайир Нохч - ГIалгIай АССР. Цох а боккха кхаъ хиннабар. Бакъда, цIадаьхкачул тIехьагIа гучадаьлар гIалгIай халкъа деррига историе бувзам бола, цар еррига территорех ах гаргга дIалоацаш йола Пригородни район Къулбаседа ХIирий АССР-а йита хилар. Цудухьа шоаш баьхача цIабахка моттиг а йоацаш, цоаш Iобахьийтача бахаш ба хIанз а дукха гIалгIай.

Вай воай правительствагара хьадехар возшкара дIадаькхар мара дац. Из вай хьадех маьршача наькъаца, Вай дахкац лета - теха воай нийсхо яккха, вай гIерт цхьаннена а зе-зулам ца доаккхаш, деррига къамий санна, воай автономи а йолаш даха.

ГIалгIай автономи меттаоттаяра Оргкомитетаца цхьана шийна дулур ду «Нийсхо» организацес а вай воай автономи а йолаш дахара.

Вай массане а де дезар дика белгалдаьккхад «Сердало» газета тIа арадаьннача массанена а вовзаш волча йоазонхочун Базоркин Идриса письмо тIа.

Укхаза са безам ба из письмо а иштта кхыйола наха хьаштдола пайдане материалаш а кепаетташ гIалгIай автономи меттаоттаяра гIулакх нийсача новкъа даккхара гIо деча «Сердало» газета редакценен цун редакторан халкъа цIерагIа баркал ала.

Массане цхьа барт болаш, дIадахьа а чакхдаккха а деза вай воай республика йолаш даха гIертара гIулакх. Из да массанена дезар а массанена ловш дар а. Бакъда, из докиха исторически гIулакх чакхдала деза цхьаккха а кхыча къаманца эгIазал йоацаш.

Аз дех шугара, вай автономи меттаоттаяра дерригаш а оарцагIдовлар, цхьаккха а тайпа цIур укх вай дIадоладьча гIулакха юкъе ца болийтар.

— Ассалам - Iалейкум! Маьрша - могаш дахалда шо, — аьнна, — дIадоладир шийн къамаьл исторически Iилмай доктора, профессора, полковника **Х. М. Ибрагим-Бейле.** — Со венав укх шун сходе сайна дика а хеташ. Сона геттара дика хет оаша шоай автономи меттаоттаяра гIулакх дувцача сайга кхайка.

Саг шозза кхоллаш хул: цкъа ше нанас вичеи тIаккха лохаш дола бакъдар корадичеи. Шийна тIаттача трагеде овлангара бахьан хьакорадаьд гIалгIай халкъа.

Кхыча халкъа ираз доадеш шийн ираз лехаш дац гIалгIай халкъ. Цо дIадехар шийдар да. Эзараш шерашка, кхеран замалахьа денз баьхаб гIалгIай шоашкара дIаьккхача, хIанз шоаш дIаехача моттиге «Ингуш» аьле гIалгIачох йоаккхаш йола цIи а гIалгIай Онгуште яхача юрта цIера тIара хьаийсагIаш я.

ВIалла дувцилга йоацаш да гIалгIай автономи ше хьалха хиннача тайпара меттаоттае езилга. Из тIехьатетта йиш йоацаш гIулакх да.

ГIалгIай халкъ гIертац довнаца, цIий Iомехкадеш шийн бокъо яккха, из гIерт гIулакх маьрша, зе-зулам ца доалийташ къоастаде.

Со массаза а тIехьа хиннав бакъдолчоа, духьала лаьттав харцдолчоа. Цудухьа бакълувча гIалгIай халкъа лазар сога а кхоач.

ГIалгIай халкъо законагIа доагIаш шийдар хьадеханлаь цунна тIехьа ва со. Из бахьан долаш хIирий цхьаболча са коллегаша хьо гIалгIашкахьа озабезам беш ва, хьона Къулбаседа Кавказа халкъий истори довзац, яхаш Iоттараш а ю сона.

Цар-м из шоашта цаI къувлаш дувца а хургда. Аз царех бехк баккхац. Аз тамаш ер кхыдар да: гIалгIай интеллигенце автономи меттаоттаяра гIулакха юкъе дакъа ца лоацаш хилар. Гуш бац цу гIулакха юкъе университета, институтий преподавателаш, Iилманхой. Шоай гIанда тIара бохабар, шоай моттигах бовлар кхер-теш уж? ХIанз ца бовле, шоай халкъа маца новкъабовла гIерт уж?

Шун дар санна гIулакх долаш болча къоаршой автономи меттаоттаяра оргкомитете яр а долла хIама леладер а къоаршой интеллигенци я.

Из де йиш хургъяр шоай оргкомитета гIалгIай историкий а. Нагахьа санна хьалхагIа ер санна дола нийсхон гIулакх дувца йиш йоацача хана, Iадда Iийна бале, хIанз малав уж сецабер, юхаувзар? Нагахьа санна цар гIалгIай автономи меттаоттаяра гIулакха юкъе дакъа ца лоаце, тIехьенаша воча тайпара бувцаргба уж.

ГIалгIай бехк боацаш шоаш бахачара бохабаь, дIа-са кхайса лийннаб, хIанз а дуккхабараш лелаш а ба. ГIалгIай гIерт, моллагIа кхыдола къам а санна, шоай къаьстта автономи а йолаш баха. Из цар бокъо я.

Сталински режимо дохадаьча халкъий хьакъехьара репрессивни акташ законагIа йоацаш лаьрхIай Декларацe тIа, цу халкъий йохаяь бокъонаш меттаоттае еза, аьннад. ХIанз ха кхаьчай цу халкъий декхар дIадала.

Аз доккха баркал оал гIалгIай автономни меттаоттаяра гIулакх хьаллаьца чIоагIа къахьегача СССР халкъа депутаташта. Со теш гIалгIай халкъа йохаяь бокъо йизза меттаоттаергхиларах.

Къамашта юкъерча гIулакхашка цатоамаш дувла доладеннад мехка дуккхача а моттигашка, аьлар «Малгобекнефть» НГДУ инженера **Длейтов Мухьмада.** Бакъда, вай гIалгIай халкъа миссел чIоагIа бокъо йохаяь хиннадац уж цатоамаш цхьаннахьа а. Кхыча республикашка уж халахетараш дувл цхьадолча даькъе къаман проблема къоаста ца яр бахьан долаш, вайна лоаттаеча харцонех иттлагIа дакъа а хоацо ца лоаттаешше.

Сталинско-бериевски Iазап хIанз а токхаш да гIалгIай халкъ. Репрессеш яь хиннача халкъашта юкъе эггара халагIа геноцид тIаьттай гIалгIашта.

Сталини Берияи байна дукха ха я, бакъда, цар йохаяь бокъо хIанз а тIехь меттаоттаянза дохадаь да гIалгIай халкъ. Цо тайп-тайпара оагIув лехаш мехка кулгалхошта хьалхашка увттадаьд шийн бокъо меттаоттаяра дош. Из къоастадаьдац застойни хана, хIанз къоастадара тIехьа хIана доах бахьан ховш а дац.

Прибалтике, Закавказье, кхыча моттигашка хала, чоалхане хьал оттар бахьан долаш тIехьатетт вай къаман дош, яхаш дувц. Из па къоастадеш доаккхача хIара сахьата, хIара дийнахьа гIалгIаштеи хIираштеи юкъера цабезам совбоал, моастагIала уйла чуйосс. Бехк а бац, баха моттиг йоацаш лела гIалгIай шоай цIеношка бахача хIирашта раьза ца хилар. Цул совгIа, цхьаболча, шин къама юкъера моастагIал гIеттадеча хIираша гIалгIай футтарoйна Сталиней Берей портреташ а леладу. Цхьаккха хIамах эхь доацача цхьаболча хIирий историкаша телхадеш, харцахьа дувц гIалгIай халкъа истори. Эзараш шерашка массаза а шоай лаьтта бахаш хьабаьхка гIалгIай кхычахьара тIабаьхка нах ба, яхаш хабараш арадоах. Из деррига хьадоагIа Сталиней Берей оттадаьчун тIара, царел тIехьагIа Сусловеи кхычари дIахо дихьачун тIара. Иштта уйла йолча наьха гIалгIай халкъа тIалаттача Iазапа хьакъехьара бехктокхам боккха ба. Цар новкъарле ю законагIа йоагIа гIалгIай автономи меттаоттаяра.

Эрсех, гуржех, дагестанцех, черсех, гIумкех цхьаккха саг нийсвеннавац вай бокъо а йолаш хьадехачоа духьалваьнна, цар чIоагIа могадеш хьаллоац гIалгIай автономи меттаоттаелга. ХIираша а из де деза, хIана аьлча харцо, мел лакхе йоале а чукхетаргья, бакъдар котдаргда.

Вай воай правительствагара хьадех гIалгIай автономи сихагIа меттаоттаелга, из тIехьатеттилга хIанз а бисаболча сталинисташа леладу гIулакх да, аьнна, хет. Деррига халкъаш а санна, шоай автономи, шоай культура йолаш дегIааха конституционни бокъо йолаш хила деза гIалгIай къам.

Са безам ба дахачара дохадаь низагIа Iодахийтача халкъашта духьалара репрессивни акташ законагIа йоацашн зуламен лархIарах, цу халкъий бокъонаш меттаоттаярах йолча СССР Лакхехьарча Совета Декларацe тIара цхьайола моттигаш а йийца сай къамаьл де, аьлар гIалгIай автономи меттаоттаяра Оргкомитета члена **Костоев ИбрахIима.**

Цу тIа СССР Лакхехьарча Совето дувцилга йоацаш харцъю дунен халкъашта юкъерча бокъонна, социалистически строя гуманистически чулоацама духьалара эггара доккхагIдола зулам а лоархIаш, бIарчча халкъаш дахачара дохадеш низагIа Iодахьийтара практика.

СССР Лакхехьарча Совето тешам лу сага бокъонаши гуманноста нормаши вай мехка паччахьалкхен боараме кхы цIаккха йохаерг ца хилара.

СССР Лакхехьарча Совето динза даргдоацаш лерхI репрессеш яьча дерригача советски халкъий бокъонаш меттаоттаяра доагIаш дола законодательни гIулакхаш делга.

ХIаьта 1989 шера сентябре хиннача гIалгIай халкъа ШоллагIча съезда резолюце тIа оттадир хьалха 1934 шера хиннача тайпара доазув а долаш, гIалгIай автономи меттаоттаяра дош КПСС ЦК, СССР Лакхехьарча Совето къоастадолда, аьнна.

Уж ши документ маIан цаI долаш да. Цар тIа оттадаьр сихагIа кхоачашдар гIалгIай халкъа ловр а дезар а да, из да ворхI бIаь шу хьалха денз къаьстта укх тIехьарча 50 шера сатийна вахар доацаш хьалоагIача гIалгIай халкъа эшар.

ГIалгIай шоай меттала йоазув хинналац, оалаш да. Дохадаь лелача вай халкъа хIанз а дизза наьча меттала йоазув да аля йиш йолаш дац. хIана аьлча гIалгIай мел бахача тIехьаахa йиш яц йоазон. хIаьта уж мехка массанахьа къаьстта Казахстаней Средни Азеи дIа-са кхайса ба, кхыча къамий санна шоай автономи хилар хьогаш. Цу тIа гIолла дукхагIболча гIалгIашта шоай наьна меттала деша хац.

Вай воай автономи ца хуле, культура меттел, наьна мотт а хургбац. ХIаьта шоай мотт боачача нахах къам хьахила йиш яц.

Бакъда, хIанз, вай мехка цIаккха а ца хиннача тайпара вола гуманист М. С. Горбачев мехка кулгалдеш хиларах вай теш воай автономи а йолаш даха ховшаргхиларах, гIалгIай къам вIашагIхетаргхиларах.

ГIалгIай автономи 1934 шера махиллара меттаоттаяра дош къоастаде йоагIараш а къоастаде дезараш а СССР-еи РСФСР-еи Лакхехьара Советаш я. Вайна эшац гергача истола гонахьа нах вIашагIа а теха, дувцаргдола даьсса хабараш е вай дош къоастаде цар кара цхьаккха хIама а дац.

Геттара деза а доккха а ла тахан вай вIашагIкхийтта, Горски республика хьахинна 71 шу дизара ди, аьлар РСФСР халкъа депутаталла кандидата **Костоев** Хьажмурда. Ер цIаьхха дагадохарах хинна хIама дац, воай цхьан хана хинна, вай хIанз йоаца автономи дагаеха хиннад.

Бакъда, тахан хьаэттад из автономи меттаоттае йиш хургйола ди. Из хиннад парте къамий ленински политикa меттаоттаяр бахьан долаш.

Аз сайгара доккха баркал оал новкъоста М. С. Горбачевна, цо вай автономи меттаоттаяра дош нийца тIаяха вай делегаци тIаэцарах. Иштта цунна баркал оал вай дерригача халкъо а. Аз иштта баркал ях вай автономи меттаоттаяра гIулакха шоашта мамогга эттача Базоркин Идриса, СССР халкъа депутаташта Дарсиговнеи Фаргиевнеи, хIаьта иштта Кодзоев Iийсана.

Тахан вай паччахьалкхе хьахилара дош мехка Iаьдала эггара лакхагIча боараме эттад. Бакъда, вайна юкъе ба цу доккхача гIулакха юкъе цIур болла гIерта нах.

Шоана ховш мадарра, 1934 шера вай автономи цIаьккхара. 1944 шера бехк боацаш вай мехкагIа дахара. 1957 шера Нохч-ГIалгIай АССР меттаоттаеш вай мехках ах дакъа хьа ца луш дитара дешаш къоастадинзар гергача истола гонахьа вIашагIкхийтта, къоастадир правительства боараме.

Сталински режима тIара хьайоагIа харцонаш, дог аттIаду халахетараш хIанз - а вайна лоаттадеш да. Масала, Карабулак поселке бахача вайнаха Къулбаседа ХIирий АССР Пригородни района Сунженски юрта Совета исполкомага письмо дахьийтар цигарча гIалгIай кашмашта карт е мукъаба тхона, аьнна.

Цу письмона жоп делар укх тайпара:

«Хьалха хиннача гIалгIай кашмашка эггара тIехьара саг 1944 шера дIавеллав. хIаьта письмо яздьараш Сунженски юрта Совета территоре тIа бахаш а бац. Цудухьа гIалгIай кашмашта гонахьа карт е мукъабала багIац».

Даьсса латта ший цIа хьадехаш Iаьлий-Юрта вахача Гадаборшева дахьийтача письмона жоп луш КъХIАССР Министрий Совето язду: «Гражданаш административни дIабохийтача хана царгара дIадаьха цIеноши кхыйола гIишлоши юхаяла йиш яц. долаш долча законодательствагIа».

Иштта дола масалаш кхы а доаладе йиш яр.

Вайна юкъе арадаьнна хабар да хIирашца цхьана гергача истола гонахьа а хайша, вай автономе дош дувца деза яхаш. ХIаьта малашб вайца Iоховшаргбола хIирий? СССР халкъа депутат Бязирева, философски Iилмай доктор Гуриев, прозаик Тотров, кхыбараш хургба-кх уж. ХIаьта правительствага цар яздаьдар гIалгIай халкъ экстремизме, национализме бехке деш, шоашкара территори яккха гIерт гIалгIай, яхаш.

Гергача истола гонахьа хайша вай автономе дош къоастаде деза яха нах вайна долча дикана арабаьннабац. Цар дувцар вай гIулакха зене да.

ГIалгIай автономи меттаоттаяра дош цхьаннахьа а кхычахьа кхачийта дагIац лакхерча Iаьдалга — СССР Лакхехьарча Советага мара.

Касталашха РСФСР-еи НГIАССР-еи халкъа депутаташ, моттигерча Советий халкъа депутаташ хоржаргба, аьлар гIалгIай автономи меттаоттаяра оргкомитета члена **Илиев Махьмада.** Цо белгалдаьккхар, вай кхоане тоаяра дикагIбола, дог цIена, вай Даьхенна а общества а шоаш кхо ца беш гIулакх дергдола нах депутаталла харжар боккхача лоархIаме хилар. Депутаталла кандидаташта юкъе хила тарлу моральни цIена боаца нах а. Цудухьа хIара харжорхочо ше хьанна тIехьа кхаж тосс уйла е еза. Къаьстта теркам тIабахийта харжа беза РСФСР-еи НГIАССР-еи халкъа депутаташ. Уж вайна дуккханахьа эшаргба гIалгIай автономи меттаоттаеча а из хьахиначул тIехьагIа а.

ГIалгIай автономи меттаоттаянза яргйоацаш хиларах сходе дийцараш чIоагIа мога а деш, хьал а лоацаш къамаьлаш дир партен къахьегамен ветерана **Плиев** Султана, город МагIалбикерча № 18 йолча юкъерча школа завуча **Нашхоев** Руслана, «Нийсхо» яхача организаце члена **Аушев** Ахьмада, кхычар.

Сходе даьча къамаьлашка ла а дийгIа, КПСС МагIалбика горкома хьалхарча секретара **Алмазов** Анатоле аьлар, аз се гражданин, коммунист, гIалгIа хиларах тарра дизза хьаллоац гIалгIай автономи меттаоттае езаш хилар.

Со чIоагIа теш парте къамий политикага хьежжа гIалгIай автономи меттаоттаергхиларах. Сайна дагадоагIаш партечеи халкъан хьалхашка сайгара гIалат далийтадац аз. Се хIанз волча балха тIа а иштта цIена гIулакх деш чакхвала уйла я са, халкъа лоIам кхоачаш а беш.

ГIалгIай халкъа Чрезвычайни съезде хержача оргкомитето баьча балхах сходе отчет йир цун председатела заместитела **Мальсагов** Мухьмада.

ГIалгIай халкъа сходо тIанийцар ер резолюци:

1. 1989 шера 14 ноябрера СССР Лакхехьарча Совета Деклараци могае;

2. 1934 шера ГIалгIай автономи дIаяккхар законагIа доацаш лархIа;

3. ГIалгIай автономи меттаоттаярен РСФСР-а юкъе а йолаш, 1934 шера хиннача доазон тIа ГIалгIай АССР хьаярен дош сихдаь къоастаде дезаш лархIа;

4. Наьсарен райисполкома, МагIалбика горисполкома, Сунженски райисполкома, Къулбаседа ХIирийчен Пригородни райисполкома председателаш, хIаьта иштта НГIАССР Лакхехьарча Совета Президиум Нохч-ГIалгIайчени Къулбаседа ХIирийчен Пригородни районе юрта Советий сессейи гражданий сходийи соцамий кIийлен тIа «ГIалгIай автономи меттаоттаяр» яха повестка а йолаш Советий сессеш е деха.

5. Уж сессеш яра духьале а ца еш, новкъостал дар парте Нохч-ГIалгIай обкомагарен парте Къулбаседа ХIирийчен обкомагарен деха.

6. Моттигерча боараме цхьаккхе а тайпа гергача истола гонахьа нах вIашагIтохилга законагIа доацаш лархIа, хIана аьлча, гIалгIай халкъага ца хоатташ кхозза дайхад гIалгIай халкъ (1934, 1944, 1957 шерашка).

7. ГIалгIай халкъа схода решенеш СССР Лакхехьарча Советагеи РСФСР Лакхехьарча Советагеи дIаяла.

Т. МАЛЬСАГОВА,
Ю. ЧАХКИЕВ.

Депутаталла кандидатех

БЕХКТОКХАМ КХЕТАБЕШ

Малгобекски района Долакоа яхача юртарча № 7 йолча юкъерча школе дешаш вар со Алироев Адам Дикиевич вовзача хана. ХIаьта Нохч - ГIалгIай паччахьалкхен хьехархой институтан физико - математически факультет чакх а яьккха, хьеха волавеннавар из. Къоначa хьехархочох дукха дикадар дувцар дешархоша, белгалдоахар из говза специалист а дог-цIена а хилар.

Бераштa математика хьехарах кхоачам беш вацар Адам Дикиевич. Каст-каста го йиш яр из факультативни занятешта кулгалдеш, тайп-тайпара спортивни яхьаш чакхйоахаш. Къаьстта дукхаезар цунна волейбол, баскетбол. ХIанз вокха хилча а дитадац цо спортацара хьоашал.

Берашца безаме хилар, цар йоахко яр цун сих-тIехках лета оамал я. Дагаух Адам Дикиевича цIимхарен къизен хинна ший берал. Нохчийн, гIалгIайн, дукха кхыдола къамаш санна, мехках а баьха, Казахстанен Киргизен Iобигача ханаца дувзаденна дар из.

Школе деша вагIача хана хержар цо ший хургIола професси. Ираза, цунна хетар кхоачашхилар. ХIаьта Адама ший декхараш кхоачаш мишта дир къаьгга хьахьокхаш я цу шерашка цунна енна «За доблестный труд» яха медаль. Кастта КПСС мугIарашка дIанийцар из. Балха тIа а лакхвир: хьалха гороно инспектор а, тIаккха керда хьайийлача № 20 йолча школа директор а хьожавир Адам Дикиевич. Кастта «Халкъа сердалон отличник» яха значок елар цунна. Дукхкхача шерашка гороно заведующи волаш болх баьб цо, КПСС горкома член а городской Совета депутат а хиннав. ХIанз № 4 йолча школа - интерната директор ва.

Тайп-тайпарча гIулакхаш тIа волаш хьинаре дакъа лаьцад Адам Дикиевича юкъарча вахаре. Из хиннав «Знание» яхача районни общества председатель, цун дехарца хьалъяьй Долакоарча № 7 йолча юкъерча школа керда адани, № 25 йолча школе газ чуйиллай, кхыдола балхаш даьд. Уж дерригa цунна карагIдаьнна гIулакхаш теркал а даь, Долакоарча № 98 йолча хоржамий округе гIолла НГIАССР халкъа депутаталла кандидат оттаваьв Алироев Адам Дикиевич. Цун программа дIайолалу укх дешаца. «Вай районе, городе, юрташка дукха проблемаш я. Царех эггара хьалхагIа къоастае езарех я социальни яраш: хийи гази чуйиллар, наха гIулакх дара сфера шерьяр, наькъаш тоадар, Долакоа керда колхоз е совхоз вIашагIйоллар».

Къаьстта теркам тIабохийт кандидата районе школаши деша даха ха йоацача берий учрежденеши хьалъяра. Масала, МагIалбике кхы цхьакха школа эш. Халача хьалашка болх беш я къоначa техникий станци, пионерий ЦIа, берий - кхувшбоагIарий спортивни школа. ТIехьа ца тетташ хьалъе еза МагIалбике спортивни комплекс, кхыйола соцкультбыта объекташ. Ше депутат хорже, цу хьакъехьа тIатеIIа къахьега лаьрхIа ва Адам Дикиевич.

— ХIанз депутат хилар бехктокхаме да, — йоах Алироева. — Наьха тешам боабе йиш яц.

КIоаргга кхетаду аз цу дешай маIан. Ший декхар довзаш волча саго яхаш да уж.

М. МУРАТОВ.

Массехк бIаьшерашка йовзаш йола говзал я моделировани оалаш яр. Дукхача хана денз наха юкъе лелаш я цу искусства ганзаш.

Грознера къонача техника станци хано дIадеххача тайпара, цхьан даькъе шийга дIадодар меттаоттаде яьннай. Цхьа шу хиллал ха я из гIулакх къонача «пхьараша» леладу. Бакъда, цу юкъагIа дукха пайда бе вIаштIехьдаьннад цар. Каст-каста хул укхаза ярмаркаш, технически ловзоргаш дохка базараш.

Цу лоархIамеча гIулакхa тIа совдаьнна ахча дукхагIча даькъе тайп-тайпарча кружокашта эша бийдал эцаш дIадохийт.

Кхы цхьа гIулакх а да Грозненски СЮТ укх шера дIадоладаь. «Эврика» яхача центраца а «Прогресс-88» яхача кооперативаца а доттагIал тессад къонача техникаша. Цу организацеша луш дола заказаш кхоачашдеш дика пайда боал бераштa. Из доттагIал чIоагIдалар ловра.

ХIанз кхо конкурс кхайкаяьй бераштa къонача техника станце: радиотехника, технически моделироване, спорта-технически моделий. Цу конкурсашка котбаьннарашта (из ховргда апрель бетта) «Прогресс-88» яхача кооперативо совгIаташ лургда.

Конкурсашта юкъе дакъа лаца бокъо я 2—10 классай дешархой. Цу конкурсашка котало яккха лерхIаш ба вайна сурта тIа гуш бола № 15 йолча школа-интерната дешархой. Дукха ха я укхаза Е. Н. Бороденкос кулгал ду технически моделироване кружок йола.

В. С. ПАРХОМЕНКО,
Грозненски городерча СЮТ-а отдела заведующи.

ПЛАНАШ КАЬХАТА ТIА Я

Сунженски районни больнице дIачуваьлча ширача замалахьара сурт духьалъотт. Къаьстта ала лов сона хирургически отделенех. ХIана аьлча, дукхагIа терко а йоакхо а е еза унахой мабий цу чу бадараш. ТIаккха миштад цу чура сурт? Да велалургволаш дац. Уйчен ниI хьаеллашехьа бIарг тIаотт унахоша хIама дуаш латтача тишденнача истолан гIандашта меттел латтача ардаках хьадаьча дIаьхкача цхьан гIандан. Столови вIалла я а яц цу больнице. Унахоша сискал юъ цу уйча.

ХIаьта уйнаш дохка а денна, лотораш даь да.

Операци яьчул тIехьагIа унахой дIачубугаш йолча, дIаюха хьоввзал йоацача палата чу бархI саг улар со цига нийсеннача хана, царна юкъе операци яь зIамига ши бер а долаш.

ХIаьта ховш махиллара, халача унахошта юхе багIаш гаргара нах а махулий. Лоацца аьлча, са доаккхилга яцар цу палата чу. Цучурчул дикагIа хьал дацар кхыча палаташка а.

Аьлча кхоачам ба, шовзткъе итт сага лаьрхIа йолча цу отделене чу цхьа бIаьи ах бIаьи унахо тIаэцаш хилар.

Мадарра дола сурт гойтара укх тайпара, масал доаладе лов сона. Хала унахой бадача, аз лакъехьа ювцача палате уллар дукхача шерашка ХХ партъезда цIерагIча колхозе къахьийта йола доярка, пенсионерка Лазовская Антонина Егоровна, районни дарбан учреждене 38 шера болх баь М. Шаршакова, инкубаторни станце оператор йола Батырова Макка, кхыбараш.

Цу берригнеша а цхьан багара доагIаш санна йоахар: «Лора дIайхача дешо лазар кIезиг-дукха дайдой а, духхьал цхьан дешацa дарба дулургдац. Укхаза хьа лазара корта лоацаргбола аппаратура яц, эшаш йола молхаш, кхыметтел унахошта оттаде кизга дац. Хила йоагIаш йолча душевойх, салоIача помещенех, кхыболча гIирсех-м дувца а мича деза.

Тхоай вахара дикагIа мел йола ха а беррига низ а къахьегам а общественa дIабеннача тхона хIанз тхо кIалдисача, кхы дикагIдола хьалаш хулга дагIацний?».

Цар дегашта бола Iоткъам кхетабе хала бац. Цар бокъо а я иштта хета.

ХIанад из иштта? Цу хаттара жоп дала хала дац. Района кулгалхоша цига бахача наькха унахцIено лорaяра йоагIаш йола терко а йоакхо а ца елга да из. Цунна дола къаьгга масал да дукхача хана денз эксплуатаце дIаенна хила езаш йола, 1984 шера денз хIанз а хьалъяь ялавза йола больница корпус. Эшараш дукхха дале а, помещененна паргIато хург ма ярий из хьалъяь яьлча а. Бакъда, из паргIато маца хургья, ховш яц хIанз а.

Цунах лаьца цкъа дийца Iнйнадаь тхо газета оагIош тIа. Амма хувцалуш хIама дац. Из корпус хьалъяра гIишлонхой тоъаш бац, цудухьа латт из иштта, йоах кулгалхоша.

Белгалдаккха деза, духхьал цхьан районни больнице хинна Iац цу тайпара хьал. Масала, Карабулак яхача дукха а нах бахача поселкерча медсанчастера хьал а кхы дикагIа дац. Кхыметтел цу медсанчаста дIаенна спецкомендатура чухнина йиъ корпус ремонт а яь, хьавIаштIехьяьккха ца йоалаш латт хIанз а. ГIишлон материалаши гIишлонхойи ца тоъар да йоах цунна дола бахьан а.

ХIаьта укх шера хьалъяь а яьнна, болх бе дIайолаялийта езаш яр Троицкерей Нестеровскерей типовой амбулатореш. Амма Троицке духхьал пенаш хьал мара деттадац, хIаьта вокхазахьа пIелг пIелгах а техабац. Уж хьалъеча дакъа лаца дезаш йолча «Путь к коммунизму» яхачен XIX партъезда цIерагIчен колхозаша тесса дитар из гIулакх унахцIенон учрежденеш шоай къахьегамхошта вIалла эшаш йоацаш санна.

ХIаьта Сунженски района унахцIено лорaяра база дегIайоалаяра дика план я районни исполнительни комитето оттаяь. Амма каьхата тIара дIаходаьнна меттахьа доалаш дац гIулакх. ТIаккха каьхата тIа юсаш йола планаш санна эш, царех саIехам бе ца эше? Укхаза белгалданкха деза ювцаш йола унахцIено лорaяра учрежденеш хьалъяра средстваш йолаш хилар. Бакъда, дерригнена а баргал етт цу гIулакха оарцагIвала саг ца хиларо.

Цунца дувзаденна Сунженски района кулгалхошта дагадохийта лов сона КПСС XXVIII съезда кийчо еча партийни комитетийн организацейи балха программа тIа белгалдаьха дешаш: «Областной партийни организаце къаьстта йоакхо е езаш да медицински Iалашо яра дош. Парте горкомашен райкомашен чIоагIгIа тахка деза «УнахцIено» яха программа кхоачашъелга мишта лел, наха стационарни а амбулаторно - профилактически а новкъостал дара тIаберзабаь бола дарбан учреждений партийни организацей кулгалхой лоархIам айбе беза».

Хатта лов районерча кулгалхошка: мичаб из лоархIам?

Т. МАЛЬСАГОВА.

ДЕФИЦИТ ЕКЪАШ-НИЙСХО

Къахьегама коллективай советий викалаш гулбелар парте Грознерча горкоме. Цига хиннача совещане дувцаш дар халкъа эша товараш нийсхонца дIа-хьа декъара дешаш.

Ховш да, цхьадола товараш наха ца тоъаш долга. Цудухьа, геттара бокхха теркам хила беза уж нийсхонца наха дIадекъача. Къахьегама коллективай викалаш бар цу совещане уж дешаш доашхаш.

НГIАССР торговле министра заместителa В. С. Гетаева баьча хоамах, цу тайпара товараш кIезига дале а, соахка хиннарел дукхагIа хургда. Иштта, мебель, 31 процент гаргга дукхагIа, пылесосаш — 15 процент, барзкъаш дутта машинаш — 6 процент, гаргга дукхагIа. Соахка хинначул дукхха-дукхкхагIа кхоач Грозне бахача наха телевизораш. Нагахьа санна соахка 1466 мара уж ехка еце, укх шера уж 9466 йохкаргья.

Совещане дакъа лоацаш волча горисполкома председателa заместителa И. П. Саркисянца ше къамаьл деш гулбеннарашта дIайовзийтар дефицитни товараш предприятешта дIадекъара горисполкома комиссе оттаь аргIа. Дийцар хьалха хиннача кхоачамбоацарех а.

Совещани чакхйоалаш парте Грозненски горкома хьалхарча секретара В. А. Куценкос аьлар:

— Гуш да дефицитни оала халкъа эша товараш дIа-хьа декъача цхьаццадола кхоачамбоацараш а цхьайолча хана зуламаш а долга Цох доккха зе доал къахьегамхошта, лоху кулгалдеча органий сий. Бокъонца нийсхо оттае еза цу даькъе. Болхлошка шоашка дIакхачийта деза из гIулакх.

Дикача нахах

АЬННАР ЧАКХДОАККХАШ

«Оргтехника» яхача производственни объединене фрезеровщик волаш Камышников Виктор Павловича болх бу барайтта шу совгIа ха я. Шийна тIадиллача декхарех дика лоархIавеш хиларца даьккхад цо объединене йоккхача коллективе сий. Фрезеровщикий болх лоархIаме лоархIаш ба цехе. ХIана аьлча цун балхах тийша ба токараш, слесараш, инструментальщикаш, кхыбараш. Бакъда, ший балхах дика кхеташ ва Камышников. Ше бахьанце новкъосташта хьовзам бергболаш вац из. ХIара дийнахьара норма 120—130 процент кхоачашъю цо. Из декхар цун тIадожаду коммунист хиларах тарра.

Объединене вахарца бувзам лоаттабаро, предприяте толамех дог лазаро доахийт Камышниковга дика толамаш. Массе а хана наха новкъостал де гIерташ, ший участке болх барал совгIа, халагIа долча, лерттIа гIулакх дIа ца додача хила гIерт из. Цхьаннена хьехамца, вокхана гIулакхаца новкъостал ду цо. Из тамаш е хIама дац. ХIана аьлча, дукха ба объединене цун учениказ хинна, тахан дика толамаш а доахаш къона говзанчаш. Хийле го йиш я Камышников балха ди йисте даьлча а къоначарна ший балха къайленаш йовзийташ. Цхьаволчун шийна ма хетта дIабодац болх, шоллагIвар станоках халла мара ца кхеташ хул. ХIаьта беррига ший низ, говзал оарцагIйоакх цо, из санна хIама нийсделча.

Укхаза ала деза аьнна хет сона, цун хиннача ученикех лаьца. Уж ба Селезнев Владимир, Спарихин Сергей, Карагильдиев Александр, иштта кхыбараш. Шоай хьехамчул тIех хIана биц аьнна дика болх бу цар массане а. Лакха квалификаци йолаш бизза болхлой а хинна дIаайттаб уж тахан.

— Эггара хьалха станока хьалха со дIаэттача хана шек вувлар со, — яхаш дувц В. Селезнева. — Маца кхетаргва - хьогI со аьнна хетар. Цхьабакъда, уж уйлаш Камышников хьехамчал де аьнна сона тIачIоагIвича кастта хувцаелар. ХIанз а хет сона Камышников воацаш кхывар хиннаваларе аз из говзал иштта дика караерзаергьяцар, аьнна. Цкъаза оатхал хьае вIаштIехь ца доалаш со висача, цох со дIакхетталца соца цехе хулар из. ХIаьта ялх бутт чакхбаьлча шоллагIа разряд йоагIача, комиссе решенегIа кхоалагIа разряд елар сона. ХIанз а тIехьа ца кхеташ цхьа хIама нийсделча, сай хьехамча волча вода со. Сона хов, ца кхетачох со цо дIакхетавергволга.

Дикача хьехамчан къахьегама лакха мах баьб Даьхено. Цунна еннай «Къахьегама ветеран» яха медаль, дукха сийлен грамоташ, ахчан премеш.

— Сона дукха еза сай предприяти. Дукха беза сайца оагIув а теха къахьегаш боахка болхлой.

Цо хьинаре дакъалоац общественни вахаре а. Из ва цеховой СТК член, халкъа тIахьожама группа председатель.

ДIадахача шера план 130 процент кхоачашйир цо.

Ч. МАГОМАДОВ.

ТЕЛЕВИДЕНИ

10 ФЕВРАЛЬ.

ШОАТТА

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.30 — Фильм-концерт.
9.25 — Вай беш.
9.55 — Сага институт.
10.55 — Хьайбай дунен тIа.
11.55 — «Борис Пастернак». Ваь бIаь шу дузаш.
13.00 — Коталон 45 дузаш. «Время выбрало нас» яха пхи сери йола художественни фильм. 1-рен 2-гIен сереш.
15.20 — Таиланд: традицеши вай хаи.
15.50 — Дезала экран. «Уроки французского» яха художественни фильм.
17.30 — «СелаIад» яха халкъа кхоллама телепрограммай VIII Дунен халкъашта юкъера фестиваль.
18.00 — Дунен халкъашта юкъера панорама.
18.45 — Мультфильм.
18.55 — Зрителаша дехарах. «Как украсть миллион» яха художественни фильм. (США). 1966 ш.). 1-рен 2-гIен сереш.
21.00 — Ха.
21.30 — Телезрителa спутник.
21.45 — Илли ала вай, доттагIий.
22.35 — С. Лем. «Бутерброд» яха телеспектакль. (Премьера).
00.25 — Ден лув-ихера. Бийсанара ТВ. Экспериментальни программа.
00.40 — «Сердца четырех» яха художественни фильм.
02.10 — «Аншлаг. Аншлаг».

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — «Первый рейс» яха художественни фильм.
9.30 — Мультфильмаш.
9.45 — «Челюскинцы» яха художественни фильм. 1-ра сери.
10.50 — Союзни республикай кинопублицистика. «И голос наш услышит мир» яхача документальни фильма премьера. 30-чен 40-чен шерашкарча йоазонхой трагически кхелах. (Киев).
11.40 — «Тхоца де, оаха санна де, оахачул дикагIа де». ГДР-ра передача.
12.40 — «Юрмала-90». Региональни этап. Минскера передача.
14.00 — Документальни фильм.
14.30 — «Советская Россия» яха видеоканал.
17.05 — «Депутатий гIулакхаш». Передаче дакъалоац халкъа депутаталла кандидаташа.
17.45 — Оаша дехарах. Иллеш дIаоал И. Гелгоевс (нохчий меттала).
18.15 — «Комсий гайдолг». Нохч-ГIалгIай ТВ телефильм.
18.30 — Ха.
19.00 — Массанена йола педагогика.
20.00 — Бийса даьхьала хийла шун, бераш!
20.15 — «Шун... тIех ха яьнналле».
21.00 — «Виват, Россия!» яха передача.
21.40 — Документальни фильм.
22.40 — «Джаза седкъий». Д. Брауни О. Лундстрема кулгалду оркестри.
23.50 — «Бийсанара сеанс». «Безамах йола баллада». Кинноконцерт.
00.20 — «Шествие золотых зверей» яха художественни фильм. (Духхьашха).

11 ФЕВРАЛЬ.

КIИРАНДИ

I ПРОГРАММА

8.00 — Массанена йола спорт.
8.15 — «Спортлото» тираж.
8.30 — Ритмически гимнастика.
9.00 — Iуррехьа.
10.00 — Даьхенна гIулакх деш.
11.00 — Iуйрийнара сакъердаме программа.
11.30 — Никъберий клуб.
12.30 — Музыкальни киоск.
13.35 — Коталон 45 шу дузаш. «Время выбрало нас» яха художественни фильм. 3-гIа сери.
14.05 — «Лаьтта — вай юкъара цIа» яха фотоконкурс.
14.10 — УнахцIено.
14.55 — «Баллада». Фильм-концерт.
15.45 — «Юрта сахьат».
16.45 — «Диц ма далийталахь илли». Бокхийчарна а берашта а.
17.00 — «Марафон-15» яха берий информационно - публицистически программа.
19.00 — «Россини Версале». Концертни программа.
19.55 — Зрителаша дехарах. «Противостояние» яха пхи сери йола художественни фильм. 1-ра сери.
21.00 — 7 ди.
22.00 — Даимленах йола уйлаш.
22.15 — П. И. Чайковске еррига симфонеш. № 4 йола симфони.
23.10 — «Уж бовзийтар Юрмалас». Музыкальни программа.

II ПРОГРАММА

8.00 — Зарядка е отта!
8.20 — Мультфильм.
8.35 — Фильм-концерт.
9.15 — Документальни фильм.
9.40 — «Челюскинцы» яха художественни фильм. 2-гIа сери.
10.45 — Контакт.
11.30 — Никъберий клуб.
12.30 — Мультфильм.
12.50 — «ГIалай мехка». Нохч-ГIалгIай ТВ телефильм.
13.00 — «Агропром: дIаоттарен дегIаахарен резерваш» (нохчий меттала).
13.30 — Хашагульгов Мухьмада кхоллама оагIонаш. Литературни передача (гIалгIай меттала).
14.00 — Фильм-концерт.
14.30 — «Советская Россия» яха видеоканал.
17.00 — «Планета». Дунен халкъашта юкъера программа.
18.00 — Киносерпантин. 1-ра дакъа.
20.00 — Бийса даьхьала хийла шун, бераш!
20.15 — Киносерпантин. 2-гIа дакъа.
21.00 — 7 ди.
22.00 — Киносерпантин. 3-гIа дакъа. «У гангстеров другие правила и игры» яха «Деррик» яхача серера художественни фильм. (ФРГ, 1989 ш.). Премьера.

12 ФЕВРАЛЬ.

ОРШОТ

I ПРОГРАММА

6.30 — 120 минот.
8.30 — «Противостояние» яха художественни фильм. 1-рен 2-гIен сереш.
11.30 — Хьайбай дунен тIа.
12.30 — Ха.
15.30 — Фильм-концерт.
15.50 — «Не хочу быть прохожим» яха художественни фильм.
16.55 — «Как там, в Арсеньеве?» яха перестройка хана хIаране нравственни позицех дола документальни фильм. (Владивосток).
17.25 — Берий сахьат (французски метта урокаца).
18.25 — Коллаж.
18.30 — Ха.
19.00 — Москва — Ленинград—Кишинев телетIий.
20.00 — «Противостояние» яха художественни фильм. 2-гIа сери. 1-ра дакъа.
21.00 — Ха.
21.30 — «Противостояние» яха художественни фильм. 2-гIа сери. 2-гIа дакъа.
22.30 — Актуальни интервью.
22.45 — «Слово» яха литературно-художественни видеоканал. Б. Л. Пастернак ваь 100 шу дузаш. Перерыв (23.45) — Ха.

II ПРОГРАММА

8.00 — Iуйрийнара гимнастика.
8.15 — Iилма-довзийтара фильм.
8.35, 9.35 — Литература. 9-гIа класс.
9.05 — Итальянски мотт.
10.05 — Мамаи, папаи, сои.
10.35, 11.35 — Астрономи. 11-гIа класс.
11.05 — Эрсий мотт.
12.05 — «Хождение по мукам» яха художественни фильм. 6-гIа сери.
17.35 — «Курчалойский» совхоза дикадараши водараши.
17.50 — Мультфильм.
18.00 — Хоржамашта накъадолхаш (нохчий меттала).
18.30 — Ха.
19.05 — «Партии перестройкен».
19.35 — Кинорежиссера И. Татаева фильмаш. «Наедине с вечностью» яха художественни фильм. (Премьера).
19.55 — Информационно-публицистически программа.
20.35 — Нохчий халкъа узамаш (нохчий меттала).
21.20 — Музыкальни открытка.
21.30 — «Искушение» яхача документальни фильма премьера.

РАДИО

10 ФЕВРАЛЬ, ШОАТТА

7.30 «Юрта вахар» (нохчий меттала).
7.45—8.00 Музыка. Хаоттам.
8.15 Передачай программа.
8.20 Республикански газетий обзор.
8.30—8.45 «Патриот» (нохчий меттала).
10.15 «УнахцIено» яха радиожурнал (гIалгIай меттала).
10.35 Музыка.
10.40 Сатирически микрофон (гIалгIай меттала).
11.00 «Школьни глобус».
11.30—12.00 «Къахьегаме жий вай?».
15.15 Классически мукъама концерт.
15.45 Арендни подряд болх беш я (гIалгIай меттала).
16.00 Боахама расчет — сихдаларастимул.
16.15—17.00 «Кавказа Iуйренаш» яха радиожурнал.
18.00—19.00 «Музыкальни почта» (гIалгIай меттала).

11 ФЕВРАЛЬ, КIИРАНДИ

7.30 Передачай программа.
7.35 Республикански газетий обзор.
7.45—8.00 «ГIулакх мишта ду шоана? (гIалгIай меттала).
8.15—9.00 Даькъала дувц шо.
11.30—12.00 КIиранден музыкальни программа.
13.30 Литературни Нохч-ГIалгIайче.
14.00 Реклама.
14.10—14.30 Музыка (нохчий меттала).
15.15—15.30 «Дешархо» (нохчий меттала).
18.00—19.00 «Иллеца доттагIал долчарна» яха концерт.

12 ФЕВРАЛЬ, ОРШОТ.

7.30 «Юрта вахар» (гIалгIай меттала).
7.45 — Хоамаш.
7.55 — 8.00 Музыка. Хаоттам.
8.15 — Передачай программа.
8.20 — 9.00 Iуйрийнара концерт (нохчий меттала).
9.15 Санна ухаргба гIишлонхой дIа? Назрановски районера передача (гIалгIай меттала).
9.30 Халкъа тIахьожама болх беш ба.
9.45 — 10.00 Даьхенах йола стихаш (нохчий меттала).
15.15 Нохч-ГIалгIайн радиои телевиденен инструментальни ансамблен солистийн концерт (нохчий меттала).
16.00 — 17.00 Информационно-музыкальни программа. Радиостудера прямой трансляци.
18.00 Керда хоамаш (нохчий меттала).
18.10 Керда хоамаш (гIалгIай меттала).
18.20 — 18.40 «Кагирхойи хан» (нохчий меттала).

Хаоттам

Тахан республике гIоллен Грознен морхаш а йолаш, йоачан а йоацаш, тайп-тайпарча оагIонашкахьара секунде 0—5 метр чIоагIа мух а хьекхаш хилен фегара температура республике 0—5 градус, Грозне 0—2 градус шелал йолаш хилен тарлу.

Кхоана морхаш а йолаш, мело лоа а делхаш, тайп-тайпарча оагIонашкахьара секунде 2—7 метр сиха мух а хьекхаш хилен фегара температура бус 3—8 градус шийла, дийнахьа 2 градус шелалгара 3 градус йIовхалга кхоачаш хилен тарлу.

Метеостанци.

САЛОIАЧА ДЕНОШКА

ШОАТТА, 10 ФЕВРАЛЬ

С. М. Кирова цIерагIа парк. 6.00. «Энтузиаст» яха футбольни клуб. 8.00. Ло баккхарен хIамаш тегарен курсаш. 9.00. Книжкаш дукхадезарий клуб. Книжкай выставка. Книжкаш дIа-юха хувцар.

В. И. Ленина цIерагIа ДК. 8.00. Ло баккхарен хIамаш тегарен курсаш. 8.30. Машинкаца аьхинга хIамаш яра курсаш. 12.00. «ЦIагIара медсестра» яха курсаш. 15.00. «Дизайн быте» яха курсаш. 16.00. Халкъа драматически театр. 17.00. Гитаристий берий кружок. 17.00. Документальни фильмай кинофестиваль. 18.00. Балетни студи.

Н. К. Крупскаяй цIерагIа ДК. 11.00. Технически кхоллама кружок. 14.00. Ло баккхарен хIамаш тегарен курсаш. 16.00. Китайски гимнастика. 18.00. «УнахцIено» яха клуб.

С. М. Кирова цIерагIа ДК. 9.00. «Кружевница» яха клуб. 11.00. «Нийсархо» яха клуб. 12.00. Утренник. 15.00. Агитбригада.

Химикий ДК. 17.30. Духовой оркестр 18.00. Камерни хор. 18.00. «СелаIад» яха халхара коллектив. 19.00. «Лидер» яха спортклуб.

Сердалон болхлой ЦIа. 9.00. «Рукодельница» яха клуб. 11.00. «Романтик» яха клуб. 12.00. «Художника вахар» яха литературни сайре. (В. Пастернак ваь 100 шу дузаш). 14.00. «Маски» яха берий театр-студи. 16.00. Гитаристий ансамбль.

«Красный молот» завода ДК. 9.00, 13.00. Iарбий меттала къамаьл де Iомалу вай. 13.00. Эстрадни оркестр. 15.00. «Вай беш» яха клуб. 18.00. Iарбий меттала къамаьл де Iомалу вай.

Пролетбата цIерагIа ДК. 14.00. «Теремок» яха киноклуб. 15.00. «Къона театрал» яха клуб. 18.00. «Довзаш хургда вай!» яха клуб.

«Оргтехника» объединене ДК. 9.00. Игротека. 10.00. Вокально - инструментальни ансамбль. 12.00. Кагирхой цIей.

М. Горьке цIерагIа клуб. 10.00. «Кружевница» яха клуб. 10.00. «Хозяюшка» яха клуб. 11.00. Литературно-музыкальни композици. 13.00. Макраме дукхаезараш хьех оаха.

Хлебокомбината клуб. 9.00. Ло баккхен хIамаш теген Iомалу вай. 11.00. «Грация» яха клуб. 13.00. «Кружевница» яха клуб. 14.00. «Къона каратист» яха клуб. 16.00. «Мукъам» яха студи.

В. Маяковске цIерагIа клуб. 15.00. «Солнышко» яха киноклуб. 17.00. «Наш сад» яха клуб.

КIИРАНДИ, 11 ФЕВРАЛЬ

С. М. Кирова цIерагIа парк. 6.00. «Энтузиаст» яха футбольни клуб. 8.00. Ло баккхарен хIамаш тегарен курсаш. 9.00. Книжкаш дукхадезарий клуб. Книжкай выставка. Книжкаш дIа-юха хувцар.

Филармоне зал. 15.00. Берий халкъа филармони. г. Грозне № 7 йолча берий музыкальни школа отчетни концерт.

Офицерий ЦIа. 11.00. Филофонистий клуб.

В. И. Ленина цIерагIа ДК. 8.00. Ло баккхарен хIамаш тегарен курсаш. 8.30. Машинкаца аьхинга хIамаш яра курсаш. 8.30. «Росинка» яха халхара ансамбль. 9.00. Балетни студи. 10.00. «Улыбка» яха халхара халкъа ансамбль. 11.00. «ЦIагIара медсестра» яха курсаш. 12.00. Бальнии дискоi халхарий школа. 13.00. «Меридиан» яха халхара халкъа ансамбль. 15.00. «Дизайн быте» яха курсаш. 19.00. СалаIара сайре.

Н. К. Крупскаяй цIерагIа ДК. 19.00. Нохчий мотт Iомабу вай. 10.00. Технически кхоллама кружок. 14.00. Ло баккхарен хIамаш тегарен курсаш. 14.30. «Юный ленинец» яха берий кинотеатр.

С. М. Кирова цIерагIа ДК. 10.00. Ло баккхарен хIамаш тегарен курсаш. 12.00. «Мультик» яха клуб. 16.00. «Говза кулгаш» яха клуб.

Химикий ДК. 11.00. «Нийсархо» яха мукъача ден клуб. 17.00. Вай ханарча халхара ансамбль.

Сердалон болхлой ЦIа. 10.00. Ло баккхен хIамаш теген Iомалу вай. 12.00. Английски мотт Iомабу вай. 12.00. Хореографически кружок. 13.00. «Песенка» яха вокальни группа.

Пролетбата цIерагIа ДК. 14.00. «Теремок» яха киноклуб. 14.00. «Денал» яха клуб. 19.00. «Сирнус» яха дискоклуб.

«Оргтехника» объединене ДК. 9.00. Игротека. 10.00. Вокально - инструментальни ансамбль. 10.00. Ло баккхен хIамаш теген Iомалу вай. 10.00. «Росинка» яха киноклуб. 12.00. Аэробика. 18.00. Дискотека.

М. Горьке цIерагIа клуб. 9.00. Ло баккхарен хIамаш тегарен курсаш. 13.00. Игротека. 14.00. Фаьлг болча хьоашалгIа.

Хлебокомбината клуб. 9.00, 13.00. Ло баккхен хIамаш теген Iомалу вай. 12.00. Вокально - инструментальни ансамбль.

В. Маяковске цIерагIа клуб. 15.00. «Солнышко» яха киноклуб. 17.00. «Наш сад» яха клуб.

С. Орджоникидзе цIерагIа стадион. 9.00. Футбол. Профсоюзий ДФСО горсовета Iан хьалхле.

Редактор
О. Б. ГАДАБОРШЕВ.

ТХА АДРЕС: 364907. г. Грозный, Маяковске ул. 92. Телефонаш: редактора — 22-45-57; редактора заместителa — 22-85-07; бехктокхама секретара — 22-84-68; отделий: партийни вахара — 22-53-12, промышленностен транспортен — 22-75-81, 22-65-01; юрта бохама — 22-47-84. 22-90-66; культура — 22-64-75.22-75-78; письмой — 22-85-64; машинописни бюро—22-89-51; корректорски — 22-89-88.

НАШ АДРЕС: 364907, г. Грозный, ул. Маяковского, 92. Телефоны: редактора — 22-45-57; заместителя редактора — 22-85-07; ответственного секретаря — 22-84-68; отделов: партийной жизни — 22-53-12. 22-54-84; промышленности и транспорта —22-75-81; 22-65-01; сельского хозяйства — 22-90-66; 22-47-84; культуры — 22-64-75; 22-75-78; писем — 22-85-64; машинописное бюро — 22-89-51; корректорская — 22-89-88.

Газет арадувл шинареи ереи шоаттеи деношка

СФ05031. «Грозненский рабочий» издательства типографи, Маяковске, 92. Типография издательства «Грозненский рабочий», ул. Маяковского, 92. Заказ № 515.